SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN UNIJE DRUŠTAVA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA II BROJ 36 | Adresa Fran -098 | BEOGRAD, UTOREK, 6 SEPTEMBAR 1949 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM | PRIMERAK 3 DINARA

Univerzitetska biblioteka "Svetozar Marković" Beograd - fon 349 -

PRED LEPOTOM NAŠIH RADILIŠTA

Antonije MARINKOVIĆ

Između dve »diplomatske« note sovjetske vlade kroz našu štampu su probile u prvi plan vesti o takmičenju za veću produktivnost rada u rudnicima, o proširenju pokreta proslavljenog rudara Breze Alije Sirotanovića, vesti koje su došle sa fronta na kome se bušilicama i uz najveći samopregor, smelo i na revolucionaran način, obaraju zastarele norme, otvaraju novi, svetli horizonti svesnog stvaralaštva, postižu i premašuju najviši indeksi produktivnosti rada. Kroz te vesti trudbenici naše zemlje davali su ujedno i odgovor notama u kojima su potrgnuti zoološki argumenti sile protivu naše socijalističke otadžbine, s kraja na kraj ustalasane socijalističkom izgradnjom.

Sa oduševljenjem, uzbuđenjem i ponosom prate naši ljudi, a naročito rudari, rad i uspehe Alije Sirotanovića, višestrukog udarnika i nosioca Ordena rada, i njegovih drugova. Nema vesti o stotinama tona uglja koje su u jednoj smeni iskopali rudari-udarnici koja nije delovala na ostale trudbenike ohrabrujući ih kao potsticaj na još snažniji polet i samopregor. Iz jame u jamu, skoro po svim našim rudnicima prenosi se Alijin metod, njegova organizacija rada u okviru brigadnog sistema udarništva.

U kratkom vremenskom razmaku, bljesnuli su iz rudničkih jama na svetlost dana novi rekordi. Od 24 jula, kada je Alija Sirotanović sa svojim kolektivom iskopao 152 tone uglja i time premašio prvi rekord Stahanova koji je iznosio 102 tone, do danas, postizani su iz dana u dan sve novi i novi uspesi i kroz njih istaknuta imena doskora nepoznatih ljudi, primernih boraca za socijalizam.

Nekoliko dana posle Alijine pobede Nikola Škobić iskopao je 166 tona uglja; nešto kasnije Dušan Timotijević, iz senjsko-resavskog basena, premašio je drugi rekord Stahanova (koji iznosi 175 tona) za 47 tona; u svom prvom rekordu zenički rudar Ibrahim Trako premašio je treći rekord Stahanova za 5,5 tona, a u drugom — za 43 tone. Iskopavši 354 tone uglja, kakanjski rudar Rista Mijatović premašio je sve ove rekorde ali, koliko još sutradan, u istom rudniku, Džemal Ramović oborio je i taj rekord sa 442 tone uglja. Širom zemlje rasplamsalo se takmičenje u kome su preko noći nikli novi Sirotanovići.

Koliko je dubokog korena zahvatilo takmičenje može se jasnije sagledati i po tome što se učesnici takmičenja ne zadovoljavaju postignutim rezultatima već nastoje da ih premaše. Tako, na primer, labinski rudar Antun Bičić iz istarskih ugljenokopa iskopao je u jednoj smeni 470 tona uglja ali, rešen na još veći uspeh, nije ostao na tome već je odmah sutradan iskopao 478 tona, a u noći između 24 i 25 prošlog meseca — 502 tone uglja. Do sada je najveći uspeh postigao slovenački rudar Antun Zagorišek. On je sa svojom brigadom od 13 članova iskopao 862 tone uglja u jednoj smeni.

Kao nadošle bujice potekle su tone crnog zlata iz ruku naših rudara koji premašujući jedan drugoga, ulažu sve svoje napore u izgradnju socijalističke otadžbine. U pravu poeziju cifara utkana su imena najboljih naših trudbenika, svesnih svog duga pred Partijom, narodom i otadžbinom. Svaka njihova tona uglja jeste prkosan i snažan udar po glavi Informbiroa i njegovih advokata, jer je rezultat neumornog rad naše Partije u socijalističkom vaspitanju naših trudbenika, u izgradnji pravilnog, patriotskog odnosa prema radu.

U našoj zemlji rad je postao za svakog radnog čoveka stvar ponosa i časti, uzdignut je do visine kulta. To je jedna od značajnih crta koja karakteriše naša radilišta. Odnos prema radu postao je merilo za ocenjivanje vrednosti svakog radnog čoveka.

U jarkoj svetlosti otkriva se pred našim očima jedna nova lepota — lepota socijalističkog radilišta. Radilišta u našoj otadžbini — to su radni kolektivi koji čvrsto zbijeni jedinstvenom voljom i prožeti socijalističkim patriotizmom, pretvaraju kroz kvantitet i kvalitet svojih učinaka jednu zaostalu, agrarnu zemlju u industrializiranu, socijalističku otadžbinu. To je socijalistička svest naših trudbenika koji, nadahnuti Partijom i Titom, razvijaju smelu radnu inicijativu, idu sa oduševljenjem iz jedne bitke u drugu, iz uspeha u uspeh, iz pobede u pobedu, i u toj borbi krše pred sobom sve prepreke.

Uspesi naših rudara, pokret koji je započeo i razvio Alija Sirotanović, znači snažan činilac za brže podizanje naše industrije, služi usponu naše zemlje, podizanju životnog standarda našeg naroda. On je pokrenuo široke mase trudbenika i u ostalim granama narodne privrede. U uslovima oslobođenog rada, u našim narodima bude se i iskrsavaju neverovatne snage, besprimerne u svom stvaralačkom zanosu, kroz koji se ispoljavaju u veličanstvenim oblicima. Te snage plamte uzvišenom svešću radnog kolektiva, svešću koju je u njima zapalila naša herojska Partija, izvidnica naroda. Sa sve većom reljefnošću ističu se crte našeg novog čoveka, crte koje se urezuju u njegov moralni lik, lik koji se gradi prema licu Partije.

U ovom trenutku, kada se Informbiro u odnosu na našu zemlju srozao na najodvratniji, upravo divljački rečnik, naša socijalistička radilišta imaju i simboličan značaj. To je čitava naša otadžbina koja svojom borbom za pravilne odnose među državama utire put naprednom čovečanstvu, otvara perspektive u budućnost. Sa naših radilišta sija snažna svetlost koja obasjava taj put. Idući tim jedino mogućim i časnim putem naši radni kolektivi pronose pesmu, svoju zakletvu najboljem među najboljima: »Druže Tito, mi ti se kunemo«. S tom zakletvom oni počinju i završavaju svoj radni dan. Ta zakletva na vernost drugu Titu i putu koji je on obeležio, ta široko popularna pesma, rođena u danima Oslobodilačkog rata, nije samo izraz ljubavi prema voljenom vođi, već i ljubavi prema otadžbini ovakvoj kakve jeste i kakva će biti prema Titovoj Jugoslaviji. Pred Titovim očima, iz kojih zrači duboko ljudska briga za radne ljude, oni se kroz pesmu zaklinju, i poneti njenim smislom, pristupaju poletnije radu, rešeni da u njega unesu sve svoje znanje, veštinu, spretnost, snalažljivost, da do kraja razviju svoje umne i fizičke sposobnosti kako bi dali više i bolje, više i lepše.

Lepoti socijalističkih radilišta naši ljudi pretpostavljaju rugobu kleveta i laži. Razumljivo je što su Alija Sirotanović i njegovi drugovi, gde-god su došli, naišli na oduševljeni prijem. Radnici, seljaci, narodna inteligencija, ljudi raznih profesija prigrlili su ih kao svoje miljenike, gledajući u njima izraz svojih plemenitih težnji i stremljenja. Takav odnos prema udarnicima može da se razvije samo u zemlji gde se rad ceni i poštuje, u zemlji gde socijalizam postaje stvarnost kroz delo radnih ruku.

Počeo je Kongres pristalica mira u Meksiku

U Americi su formirani komiteti pristalica mira u sledećim zemljama: u Meksiku, Argentini, Braziliji, Kanadi, Čileu, Kolumbiji, Kubi, Kostariki, SAD, Panami, Venecueli i u Urugvaju.

Od 5 do 10 ovog meseca održava se Kongres pristalica mira u Meksiku. Komitet za organizaciju Kongresa izradio je proklamaciju u kojoj se kaže da se provokatori novoga rata sa svakim danom sve intenzivnije obaraju na američke narode koji ne mogu da ostanu ravnodušni pred tim činjenicama.

Pretsednik Komiteta je meksikanski pesnik Enrique Gonzales Martinez, a generalni sekretar čileanski pisac i diplomata Luis Enrique Delano. Među potpretsednicima su Lombardo Toledano i Alfonso Kaso, arheolog iz Meksika. U organizaciji Kongresa uzeli su učešća slikari Diego Rivera i David Alfaro Siqueiros kao i vlasnik »Tiempa« Martin Luis Guzman, bivši ministar, i drugi.

Reakcionarna štampa u Meksiku već nekoliko meseci vodi kampanju protiv ovoga Kongresa i čak je tražila da se zabrani njegovo održavanje. List »Tiempo« piše da će među ostalima na Kongres doći H. Valas sa 150 delegata iz Severne Amerike, kao i čileanski pesnik Pablo Neruda.

PROTEST NACIONALNOG KOMITETA PRISTALICA MIRA JUGOSLAVIJE ZBOG ZABRANE KONGRESA MIRA U ARGENTINI I ZBORA ZA MIR U BRAZILIJI

Povodom zabrane kongresa mira u Argentini od strane argentinskih vlasti i krvavih progona pristalica mira u Braziliji Nacionalni komitet pristalica mira Jugoslavije uputio je Komitetu kongresa pristalica mira Argentine i Komitetu pristalica mira Brazilije telegrame sledeće sadržine:

»Nacionalni komitet pristalica mira Jugoslavije pridružuje se protestu svetske javnosti zbog zabrane kongresa mira u Argentini, kao i zbog krvavog sprečavanja zbora za mir u Braziliji, gde je ubijen jedan mladi pristalica.

Nacionalni komitet pristalica mira Jugoslavije ulaže i nagaće sve svoje napore z jačanje svetskog fronta mira i demokratije, i za demaskiranje huškača novog svetskog rata.«

KRILOV ILI EZOP

ili basna o pudlici i slonu ili o vuku i jagnjetu

Vraška je stvar diplomatska nota. Napišeš je, pregledaš elegantni čistopis i misliš: ko je pametan kao ja! Ko će ovo nadmudriti! Naročito ako si ranije bio advokat.

Nevolja je što se obično dobija i odgovor. Gle, gle! Kako taj odgovara, baš kao da misli: Ala sam ga udesio!

Ima i slavnih ili bar čuvenih nota. A ima i još slavnijih odgovora. Naprimer nota Austro-Ugarske Srbiji od jula 1914 kojom je lija Austrija tražila razne stvari: menjanje udžbenika u Srbiji i slične stvari, a između ostalog i to da austrijski sudovi vode u Srbiji istragu po Sarajevskom atentatu i saslušavaju srpske građane. Nota je čuvena. Čuvena jedno po drskosti kojom je velika sila Austro-Ugarska pokušala da se meša u unutrašnje stvari male države Srbije, jedno po tome što je dovela do Prvog svetskog rata. Ali ako je ta austrijska nota čuvena, odgovor srpske vlade bio je slavan. Srpska vlada, vlada male zemlje, čija je prestonica leža' na jednoj obali Save i Dunava, dok je druga obala bila u rukama Ugarske pa se sa nje i kamenicama mogla tući srpska prestonica, srpska vlada pristala je na sve zahteve Austro-Ugarske, na koje ne bi pristala da je bila velika sila (a onda joj valjda ne bi ni postavljali tako bezobrazne zahteve?), a odbila je samo jedan: da austrougarske vlasti vrše istragu na njenoj teritoriji. Tako je mala Srbija odbila velikoj sili Austro-Ugarskoj da pogazi njen suverenitet. Malo kučence usudilo se da zalaje na velikog slona — kaže basna Krilova. A slon je podigao nogu da zgazi kučence. Posle četiri ratne godine veliki slon je poginuo, a malo srpsko kučence dobilo je dobar čerek slonovine. Sa karte Evrope nestalo je jedne velike sile kao da je nikad nije ni bilo. Nestalo je, istina, i male Srbije, ali je zato na njeno mesto došla veća Jugoslavija. Svršetak priče već nije bio prema basni Krilova...

Ali na notni razgovor između velike Austro-Ugarske i male Srbije mogla bi se primeniti i Ezopova basna o vuku i jagnjetu koje je vuku mutilo vodu. Pa i ta basna daje pogrešan završetak. U njoj kurjak pojede jagnje, a u stvarnosti je jagnje imalo svoj deo u ubijanju i jedenju kurjaka. Ne valja kad pesnici, koji svojim basnama hoće da poučavaju narode, pišu takve gluposti, a to dolazi što misle prostački kao svaki balvan da je jaki uvek jači, a slabi uvek slabiji, da su manje ribe stvorene samo zato da ih gutaju velike.

Još je daleko gluplje kad moderni diplomati, i to još oni koji se vašarski bučno hvališu svojim monopolom poznavanja marksizma-lenjinizma, i koji u svojim diplomatskim notama rado daju marksističke lekcije, nemaju druga posla nego se drže Krilovljevih basana. Zar ne bi bilo bolje da se Krilovljeva basna o pudlici i slonu ostavi u dečijim knjigama za zabavu dece ili da se ustupi imperijalistima za praktičnu upotrebu? No čekaj da vidimo, možda je ta basna baš na svome mestu u sovjetskoj noti...

Dve note napisali su — bar dosad — ruski diplomati o stanju Slovenačke Koruške, to jest o trampi prava samoopredeljenja koruških Slovenaca za 50 miliona dolara dobijenih ozgo na 100.000 koliko su dotle tri zapadna partnera bila voljna da priznaju svom istočnom partneru. Prva je već zaboravljena, ali druga ima izgleda da ostane čuvena. Zašto mi ne bismo nešto doprineli da se bolje zapamti?

Nema u toj noti — osim činjenice da je zbilja zamišljena i predata kao nota — nekih osobina po kojima bi spadala u diplomatsku prepisku. Ona je više literatura bolje reći novinarski članak, paškvila, bukvar psovki. Duša joj je advokatska. I više izgleda da je pisao neki diplomata koji je ranije bio branilac, nego neko ko je bio javni tužilac. Odbraniti se! Odbraniti se! Spasti se od osude istorije! To je parola.

Prvo što ovu notu diskvalifikuje kao diplomatsku notu jeste njena epska, odnosno advokatska dužina, jer o njenim psovkama ne vredi razgovarati. Tu je opet, izgleda, kriv Krilov s njegovim basnama. Jer ako stoji slon prema kučencetu, kakvo je to čudo da slon piše dugačke note, a kučence kratke. Koliko je samo dugačka surla u slona, a kako je kratka njuškica u pudlice! Ali ova nota nije samo ne-nota, nego je i neuspela nota, baš zato što je predugačka. Samo slaba pozicija goni na dugačku priču, a ko se brani dužinom priče, ne odbrani se. A ova koruško-dolarska priča doista je suviše dugačka. Pa nije ništa ni odbranila.

Doduše, iako je ova nota samo dnevno paškvilno novinarstvo, ne možemo a da ne priznamo da u njoj ne prosijavaju i neke tako-reći »teoretske« misli. Zašto najpametniji ne bi poučavali nemudre? Kud bi onda otišla teorija naučnog prioriteta ako najmudriji na svetu ne bi davali poučne lekcije nerazvijenim balkanskim mozgovima? Ne, ne, slon zaista treba da pouči kučence, a na kraju lekcije može mu i kantu o rep okačiti. Zašto čitajući jednu diplomatsku notu ne bismo naučili još štogod iz marksističko-lenjinističke teorije? Veliko je zlo ako se u ozbiljnim pitanjima koja život svakodnevno postavlja ne snalaziš zato što ne vladaš dobro teorijom. Možeš se okliznuti, razbiti nos, možeš na primer uobraziti da ideš pravo u socijalizam, a kad ono ti se najedanput nađeš u kapitalizmu. Treba se dakle stalno napajati teorijom, a ova nota ne samo da hoće da nas napoji, nego čak i da nas opije. Ako si je jednom samo pročitao, već ti se vrti u glavi i teturaš se pod teretom teoretske pouke.

Ti si, na primer, bio toliko ograničen da si mislio da je integritet prosto integritet, da obećanje nekoga nekome, jedne države drugoj, da će braniti i zastupati njen integritet, znači tačno to što te same reči kažu. Kako si bedno tabo vi na dijalektiku! Nije ni čudo, kad si već izdao marksizam. Ali, hvala bogu, eto bratske pomoći i drugarske pouke. Mali čas dijalektike: Integritet jeste integritet, ali u isto vreme on je i svoja negacija, ne-integritet. I ako ja nekom garantujem integritet, ja mu u isto vreme garantujem i neintegritet, to jest ja mu u isto vreme ne garantujem integritet. Drugim rečima, ako ja garantujem celovitost (celostnost, integritet) tvoje državne teritorije u njenim dosad priznatim granicama, onda... Ali čekaj! Kakve granice! Otkud sad pominješ granice! Pa nigde u obećanju integriteta Austrije, učinjeno njegovom prevashodstvu i mnogopoštovanom drugu Reneru, nema ni jedne reči ni o »granicama Austrije«, ni o »garantijama austrijskih granica«, ni o »neizmenljivosti austrijskih granica«, niti o tome da će »granice Austrije ostati bez izmene«. Sve je to izmislila i slagala jugoslovenska vlada, kaže slatka notica notetina.

Dakle, priznati se mora: i izmislili smo i slagali. Glupo i grdno slagali i ružno izmislili: svih tih reči, a naročito reči »granica« nema u Staljinovom pismu Reneru. Ima samo to da je Renerova briga o integritetu Austrije i Staljinova briga. Pa zar se tu pominju neke granice? Ne, ne pominju se — da kažemo to u stilu note. Izmišljeno je, izmišljeno.

Pa dajte već to dijalektičko tumačenje integriteta jedne države.

E, ne treba suviše žuriti. Treba svršiti kojekakve prethodne poslove pre no se izruči krajnja mudrost. Pravi dijalektičar prvo će se zainteresovati za okolnosti koje su izazvale pisanje toga pisma u kome se nalazi reč integritet kao dijalektički pojam neintegriteta.

I nota iznosi tako dve okolnosti. Koliko su one istinite ili ne, nije važno. Mnogo je važniji zaključak: »Na toj bazi poniklo je Staljinovo pismo«. Kakvo pravdanje što je pismo bilo napisano! Pa zašto se pravdaju za nepisanje pisma, kad mi to nismo tražili? Isto su tako mogli da se pravdaju i zašto se Rener u tom pismu oslovljava sa »mnogopoštovani druže«, što diplomatski nije obavezno, a ne samo sa »Prevashodstvo« (Ekselencijo), što je diplomatski obavezno. Ima nešto ironije što se ovo »mnogopoštovani druže« za Renera citira u istoj noti koja se završava objašnjenjem zbog čega jugoslovenska vlada ne može računati na ljubaznost i poštovanje.

Posle objašnjenja okolnosti, dolazi i objašnjenje »polazne tačke« za stav koji je zauzet u pismu Reneru. Ni to im objašnjenje niko nije tražio, i nota je od toga samo duža. Dajući to objašnjenje, pisac note odvaljuje kako »jugoslovenska vlada smatra da je načelo samoopredeljenja nacija primenljivo samo na Jugoslaviju i na pobedničke nacije«. To, naravno, dolazi otuda što smo »vaspitani u duhu imperijalističkog porobljavanja«. Eto ti opet novog saznanja: mi uobražavali da smo se trideset godina vaspitavali u duhu boljševizma, a ono ispade da smo se vaspitali u duhu imperijalističkog porobljavanja. No, kako stvari stoje danas, ko zna da li ta primedba nije tačna... E, a sovjetska vlada polazila je od stanovišta demokratizma, tj. od toga da načelo samoopredeljenja nacija treba da bude primjenjeno na sve nacije, pa i na pobeđene. Kakva posla ima ova podela na pobedničke i pobeđene nacije u ovom pitanju dosta je teško našim balkanskim mozgovima da ulvate. Pa mi nismo ni tražili pravo samoopredeljenja za pobedničku Jugoslaviju, nego za porobljene koruške Slovence. Da nisu možda koruški Slovenci u Austriji pobednička nacija zato što pripadaju slovenačkoj naciji koja je u sastavu pobedničke Jugoslavije, a austrijski Nemci u Austriji možda porobljena nacija zato što je Austrija pobeđena zemlja? To bi nam neka iduća nota morala objasniti. Ali bolje da to ne urade. Imamo mi i preča posla nego da pohađamo takve večernje kurseve.

Sad, fala bogu, možemo već preći na zadovoljstvo dijalektičkog objašnjenja integriteta. Čujmo notu: »Pitanje integriteta ove ili one zemlje i pitanje »neizmenljivosti granica« te zemlje dva su potpuno različita problema... Sovjetska vlada bila je i dalje za integritet Austrije. Da li to znači da se ona samim tim izjašnjava za nepromenljivost austrijskih granica... Jasno je da ne znači...«

Je li zaista jasno?

Svaki iole pismen čovek misli da integritet neke zemlje znači integritet njene teritorije, a da sama reč integritet u toj vezi znači neprikosnovenost, nepovrednost teritorije. Tako kažu svi rečnici na svetu, pa i ruski. A to uobražavaju i sve države na svetu, velike i male, kad govore o svom integritetu. I kad jedna drugoj priznaju integritet, one im s time priznaju punu nepovrednost, neprikosnovenost njihove teritorije. Tu se takođe ne nalazi reč »granica«. Ali kazati da nekoj zemlji priznaješ integritet teritorije, da njenu teritoriju smatraš neprikosnovenom i nepovrednom, to je upravo kazati da joj priznaješ tačno određene granice, da joj priznaješ integritet u tačno određenim granicama. A ako bi igde u svetu važilo tumačenje integriteta koje daje sovjetska nota, onda ničije priznanje integriteta nikome ne bi imalo nikakve vrednosti, jer se nikad ne bi znalo kakvo se krnjenje integriteta krije iza takvog priznanja. Pa zato hvala na pripovetki.

Međutim, mi nismo zagledali samo u obične rečnike, ruske, francuske i druge. Pogledali smo mi i u Staljinov spis »Marksizam i nacionalno pitanje«. Tu ćemo se, slučajno opet sresti sa Renerom, ma da pod pseudonimom Springer.

»Kako postavljaju pitanje — pita Staljin — austrijski teoretičari kulturno-nacionalne autonomije... Springer i Bauer?«

I Staljin citira:

»Mi ne dajemo ovde — kaže Springer (Rener) — odgovor na pitanje da li je uopšte moguća država nacionalnosti i da li su austrijske nacionalnosti prinuđene da obrazuju jednu političku celinu; ta pitanja smatraćemo rešenim. Za onoga koji se ne slaže s pomenutom mogućnošću i nužnošću, naše će ispitivanje biti, dakako, bespredmetno. Naša tema glasi: ove nacije prinuđene su da žive zajedno; koji će im pravni oblici omogućiti da žive najbolje?«

A Staljin na to primećuje:

»Dakle, državni integritet Austrije kao polazna tačka«.

Je li jasno rabinerima marksizma, piscima note, šta je Staljin ovde mi-

(Nastavak na drugoj strani)

ZAGREBAČKA OPERA U BEOGRADU

Od 25 avgusta do 3 septembra gostovala je u Beogradu Zagrebačka opera sa svojim kompletnim ansamblom, dajući svakodnevno pretstave na Ljetnoj pozornici u Topčideru, odnosno u Zgradi beogradskog Narodnog pozorišta.

Kao i u drugim evropskim, naročito slovenskim zemljama, javlja se opera u Hrvatskoj kao simptom uzdizanja kulturne svijesti naprednijeg građanstva. Tako i prva pojava opere godine 1846, tim njene značajnije razvojne faze (od 1870, nakon 1895), — sve je to obilježeno snažnijim političkim i kulturnim poletom naprednijeg dijela hrvatskog građanstva. Ili obratno — svako ukidanje hrvatske opere bio je namjerno sračunati gest protunarodnog režima.

Nakon ranog početka kod kojeg tragična sudbina Lisinskog svjedoči o tome da još nisu dozreli uslovi za razvoj hrvatske opere, prolazi 20 godina u kojima — makar i pod pritiskom Bahovog apsolutizma — ti uslovi dozrijevaju. Iza 1870 vidimo Zagrebačku operu kako se pod rukovodstvom Zajca osposobljavala za izvođenje širokog repertoara, idući gotovo u korak sa većim evropskim opernim scenama, osobito u slavenskom repertoaru (1873 »Prodana nevjesta«, iza 1895 »Pikova dama«). Kvalitet i u izboru repertoara i u izvođenju podigao se naročito nakon Prvog svjetskog rata. Treba naglasiti obogaćenje repertoara u to doba slavenskim muzičko-scenskim djelima, u prvom redu ruskim.

Proživivši krizu u čitavom sistemu rada, u repertoarnoj politici, u kvaliteti reprodukcije za vrijeme fašističke okupacije, Zagrebačka opera poslije oslobođenja brzo je upornim nastojanjem podigla svoj umjetnički nivo na prijašnju visinu. U repertoarnoj politici osjeća se vidno nastojanje za učvršćivanjem jedne određene linije koja bi se mogla u par riječi okarakterisati ovako: davanje standardnih djela svjetske (najviše slavenske) operne i baletne literature sa što višim kvalitetom, posvećivanje velike pažnje opernom i baletnom stvaranju jugoslavenskih kompozitora. Osim toga na području kadrovske politike — prekidajući sa nezdravim tradicijama buržoaskog pozorišta — Zagrebačka opera daje široke mogućnosti razvoju mladih talenata.

I ako program ovog gostovanja ne daje idealni presjek kroz repertoar Zagrebačke opere, (dan zbog vanjskih razloga davane pripremane opere »Karmen« i »Koštana«) ipak kroz niz djela što je Zagrebačka opera izvela u Beogradu, jasno vidimo nastojanje za formiranjem repertoara u kome važno — u ovom slučaju čak i prvo mjesto-zauzimaju djela jugoslavenskih kompozitora (»Porin«, »Ohridska legenda«, »Ero s onoga svijeta«), slavenskih kompozitora (»Bahčisarajski fontan«, »Romeo i Julija«), dok je ostala svjetska literatura zastupana serijoznim djelima klasike i početka realizma (»Fidelio«, »Aida«).

Lucija Ožegović

Zagrebačka opera prikazala je u Beogradu ova djela: »Porin« od V. Lisinskog, »Bahčisarajski fontan« od B. Asafieva, »Ero s onoga svijeta« od J. Gotovca, »Ohridska legenda« od St. Hristića, »Aida« G. Verdia, »Fidelio« Betovena, i kao oproštajnu pretstavu balet Prokofjeva »Romeo i Julija«. U muzičkoj i scenskoj realizaciji tih djela opaža se pozitivno nastojanje k tijesnom usklađivanju elemenata muzike i scene, i to u većoj mjeri uspješno. Isto tako među samim izvođačima, između solista, hora i orkestra opaža se čvrsta povezanost, koja je samo mjestimično bila neznatno narušena. Svakako je najvažnije to da se uskim povezivanjem muzičkog i scenskog ostvarenja dobiva jedna utvrđena crta djela koja je svijesni rezultat umjetničkog nastojanja a ne neka slučajna pojava. U realizacijama opernih djela pod rukom buržoaskih umjetnika, pa makar te realizacije bile rađene pod najpovoljnijim uslovima, muzičko i scensko ostvarenje često nije organski povezano, — moglo bi se gotovo reći: muzičko i scensko ostvarenje nisu zajednički »mobilisani« da iznesu jasno i nedvojbeno osnovnu ideju djela.

Ako pokušamo da govorimo o principu socijalističkog realizma u opernoj reprodukciji, onda je potrebno da se u prvom redu misli na koncentrisanje svih elemenata muzičkog scenskog djela na to, da ideju djela što bolje istaknu. Put takovom postavljanju muzičko-scenskih djela uporno traže danas (katkad sa više katkad sa manje uspjeha, ali uzdižući stalno umjetnički nivo i dobivajući u cijelosti sve bolje i bolje rezultate) naša operna pozorišta, u prvom redu Zagrebačka, Beogradska i Ljubljanska opera.

U Lisinskijevom »Porinu« se spomenuti princip nastojalo provesti sa mnogo truda i kadkod veoma uspješno, ali bilo bi potrebno u čitavoj operi — iako ona pati od belinijevsko — majerberovske rastegnutosti i pompeznosti — ipak jače podvući dinamičnost narodne borbe i istaknuti herojske momente. Pojava »Porina«, opere sa tematikom iz naše narodne historije, sa podvučenim historijskim momentima, pa čak negdje i sa korištenjem elemenata naše narodne muzike — pre sto godina nije samo iz-

Milan Saks
(Karikature Kleme Pažgaj)

(Nastavak na četvrtoj strani)

KRILOV ILI EZOP

(Nastavak sa prve strane)

bio pod »državnim integritetom«? Ne, nije im jasno — da rečem u stilu note. A ako im je i bilo jasno, to je bilo odavno.

Staljin zatim citira i Bauera, koji je kazao:

»Mi polazimo od te pretpostavke da će austrijske nacije ostati u istom državnom savezu u kome sada žive, i pitamo: kakvi će biti, u okviru toga saveza, odnosi nacija među sobom i svih njih prema državi.«

Tako, posle Renera Bauer.

A Staljin? On ponavlja:

»I opet: integritet Austrije pre svega.«

(Pogledati: »Marksizam i nacionalno-kolonijalno pitanje«, izdanje »Kultura«, 1947, str. 25/26.)

Je li jasno našim poučiteljima šta je Staljin ovde shvatao pod integritetom Austrije?

A baš je zgodno što se u i tom starom spisu, koji su pisci note zaboravili, radi o integritetu baš Austrije, i što se polemiše baš protiv Renera. Samo se i pri pisanju pisma Reneru trebalo setiti kako Rener shvata integritet pa mu ga ne obećavati bez objašnjenja da to obećanje ipak ne znači da teritorija Austrije mora ostati čitava...

Očigledno je da mi shvatamo integritet kruto, metafizički i verovatno je dijalektika integriteta u tome da je jedna stvar svoj integritet, a da je tuđi integritet sasvim druga stvar. Pisci note mogli bi nam objasniti da li integritet Sovjetskog Saveza sadrži neizmenljivost granica.

Druga teoretska mudrost jeste pitanje koje nota postavlja: »Da li se uopšte može dozvoliti odustajanje od maksimalnih teritorijalnih zahteva?«

Prosta bi pamet na to odgovorila: Očigledno. Jer sam pojam »maksimalni zahtev« nužno sadrži u sebi i celu rezervu manjih zahteva, jer onaj inače ne bi ni bio maksimalan. S time je dakle likvidirano ovo mudro »teoretsko« pitanje. A sad dolazi praktično pitanje i odgovor: »Da li se u ovom slučaju (tj. u slučaju Koruške P. Z.) može dopustiti da se maksimalni zahtevi zamene minimalnim! Jeste, to se može dozvoliti, ali pod dva uslova: ako je to izazvano neophodnošću, to jest ako nema izgleda da se u datom trenutku ostvare maksimalni zahtevi, i ako jugoslovenska vlada preuzme odgovornost za takve ustupke.«

Prvi uslov sasvim je dovoljan bez drugoga i može se priključiti i prvom, »teoretskom« postavljanju pitanja. Jasno je da onaj koji je postavio maksimalni zahtev odgovara za to postavljanje, pa prema tome odgovara i za spuštanje na manje zahteve kad maksimalni ne može da prođe.

Ali ima više odgovornosti, koje je nota potpuno pobrkala. Jedna je odgovornost Jugoslavije za postavljanje manjih zahteva sve do minimalnih (koji takođe mogu, u datim okolnostima, biti neostvareni — kao »u ovom slučaju«.) Druga je odgovornost Sovjetskog Saveza kad se on, iz savezničke i prijateljske simpatije, i iz socijalističke principijelnosti, zauzima za jugoslovenske maksimalne zahteve samo zato što hoće da se njima posluži da izvuče koristi za sebe. A postoji i treća odgovornost. To je odgovornost ostalih triju sila koje nisu dale od Koruške ni maksimalni ni minimalni deo, ali su dale 150 miliona dolara. Svako odgovara za svoje, neko za postavljanje zahteva, neko za nepopuštanje tim zahtevima, a neko za trgovinu sa tim zahtevima. Mora se priznati da je ova poslednja odgovornost najneugodnija. Zato nota i jeste tako dugačka.

Jedno mesto u noti ne bi možda spadalo u ovu našu šetnju kroz njen »teoretski« šumarak. Ali teško je ipak ne osvrnuti se na njega. To mesto glasi: »Ne može biti sumnje u to da bi Jugoslavija dobila Slovenačku Korušku ,da se jugoslovenska vlada nije uplašila i da nije usled svoje plašljivosti izdala nacionalna prava Jugoslavije« (Dosled i »misli« da se radi o samoopredeljenju pobedničke Jugoslavije, oni ne govore o nacionalnim pravima koruških Slovenaca, već o nacionalnim pravima Jugoslavije.)

Da je moja baba bila muško, ona bi mi svakako bila deda. Pa što nam, bože, ne izradiše Slovenačku Korušku, kad je to bilo tako nesumnjivo moguće? Kažu, zbog našeg izdajstva. Pa ako smo mi izdali Slovenačku Korušku još 1947 godine, a Rusi to znali još onda, što su onda još dve čitave godine za kartaškim stolom Saveta ministara izbacivali kartu našeg maksimalnog zahteva? Stvar je jako sumnjiva, ili bolje reći sasvim je nesumnjiva. Zato bi bilo mnogo logičnije i tačnije da je to mesto u noti glasilo:

»Ne može biti sumnje da Sovjetski Savez ne bi dobio 150 miliona dolara da se Jugoslavija uplašila i da je usled svoje plašljivosti izdala nacionalna prava Koruških Slovenaca«.

U jednom delu note izgleda da je učestvovao i neki saradnik »Krokodila«. To je ono mesto gde se dokazuje da Sovjetski Savez nije dobio 50 miliona dolara više (od onog što su dotle nudila tri ostala partnera), nego 50 miliona dolara manje (od onog što je tražio Sovjetski Savez to jest od njegovog maksimalnog zahteva). Šta ćeš kad se i tu potvrdilo da maksimalni zahtev nužno nosi u sebi i popuštanje od sebe samog. Možda je bilo i glupo što smo računali da su dobili više, kad su eto na gubitku prema svom maksimalnom zahtevu. Ali dijalektika kaže da su na dobitku prema onom što im je bilo nuđeno. To je baš kao sa industrijskim ekstra-profitom. Možeš da prodaš ispod društvene vrednosti, a ipak izvlačiš ne samo profit, nego i ekstra-profit. Svaki berzijanac, koji bi špekulisao na zaradu od 200 miliona a koji bi zaradio »samo« 150 miliona smatrao bi sigurno da je zaradio, a ne izgubio. A na kraju krajeva radilo se o prodaji tuđe kože. Na gubitku je samo onaj koji je platio ovaj ceh: koruški Slovenci i socijalistička principijelnost u nacionalnom pitanju.

Sve u svemu jasno je da su »teoretske misli« ove note tako visokog kvaliteta da se sa sigurnošću može očekivati da će sve informbiroovske prišipetljice opet na sav glas kliknuti kako je i ova nota »novi prilog teoriji marksizma-lenjinizma«, njeno novo »produbljavanje« i »razvijanje«, novi dokaz nepogrešive mudrosti i genijalnosti njenih sočinitelja. I prostreće se po podu, ili, bolje reći, pošto su već odavno idolopoklonitelno prostrti po podu, oni će udarati čelom o pod udivljeni ovim dubokim mudrostima koje dolaze sa »na čelu«, i to još potvrđeno državnim pečatom.

No time nismo iscrpli sve teorije ove note. Ona se završava teorijom o dezerterima, koji se dele A) na slučajne i B) na zlobne dezertere. Slučajni, to su oni koji dezertiraju iz straha. Zlobni, to su svesni izdajnici. Ali ovi pod B dele se na podvrste, i to: a) koji osećaju svoju krivicu, pa se ponašaju skromno, b) koji se hvališu dezertiranje kao nekom vrstom heroizma. Mi spadamo u kategoriju B, b.

No šta je s našim basnopiscima? Kakva je posla imao Krilov na početku našeg članka? On je upao u naš početak zato što je u noti upao na kraju. Upao je u vezi sa tim dezerterima »koji se besramno hvališu time da se uvek mogu izlajati.« I nota literarno dodaje: »Tačno kao u basni Krilova: »A pudlica, sigurno je jaka kad laje na slona«.

Ozbiljnost na stranu, ali to je sigurno najjače mesto cele note. Samo jedan stih iz basne, ali koliko snažniji, rečitiji, izrazitiji od svih teorijskih i neteorijskih mudrovanja. Pogođena je sama najdublja suština stvari. Taj mali stih iz stare basne čini izlišnim celokupni tekst note osim samog tog stiha. Svetlošću munje on objašnjava sve. Ne samo tu notu, nego i sve note i rezolucije prošle i one koje se još mogu očekivati. Sad je bar jasno o čemu se radi. Jedna je zemlja pudlica, druga je slon. Jedna je mala država, druga je velika sila, »država«, kako ruski pisci počinju sve više nazivati Sovjetski Savez. Pa zar pudlica sme da uobrazi da je jaka zato što laje na slona? A kako tako malo kučence uopšte sme da se usudi da laje na slona? Zar ono ne vidi da je slon strašno velika životinja? Ne, ne, zaista je strašna stvar da jedna mala pudlica uobrazi da može da bude ravnopravna sa slonom. Toga u životinjskom carstvu još nikad nije bilo. Takve ravnopravnosti nije bilo ni u basnama, a kamo li u ovoj današnjoj međunarodnoj realnosti. Ko je jači, taj i kvači, i kvit. Neka zapamte to svi mali, jer se svih njih i tiče. Sve one male kučkice iz informbiroovskih narodnih demokratija dobile su dobru lekciju. Neka ih milostivi bog sačuva od lajanja na slona. Dosta im je što još žive u senci slonovog repa odakle vrlo udobno i sigurno za svoje njuške i leđa laju na jugoslovensku pudlicu.

Da, ali šta ćemo sa socijalizmom? Šta sa deklamacijama i deklaracijama o ravnopravnosti velikih i malih država, koja kod kapitalista ne postoji, ali koja je mogućna samo od strane prve zemlje socijalizma, na osnovu same unutrašnje suštine socijalizma? Dosad su slonovi bili imperijalisti kad su prema malim imali odnos kao prema pudlicama. Oni su, istina, bili prerušeni u lavove, dvoglave i jednoglave orlove, koji su u kandžama držali razne ambleme, skiptre, krune, nekukaste i kukaste krstove. A sad prema jednoj pudlici stoji veliki crveni slon. No potpuno je sve jedno kakve životinjske oblike uzima imperijalizam. Crveno barjače sa srpom i čekićom tiho i miroljubivo leluja se utaknuto u surlu. Ali to neće nikog prevariti. Jer, pogledaj, na barjačetu je ispisana parola: »Teško pudlicama!« Fraze o ravnopravnosti velikih i malih, o zaštiti malih država, o jedinoj zemlji koja štiti nezavisnost i suverenost malih naroda, te su fraze dobre za miroljubive kongrese i nisu namenjene svakoj pudlici. Pudlice treba da se čuvaju da ne shvate i ravnopravnost velikih i malih onako prostački kruto kako su shvatile integritet. Neka se pudlice čuvaju nedijalektičkih shvatanja.

Jednom reči, jedan jedini stih iz Krilovljeve basne bolje je izrazio novu liniju u nacionalnom pitanju nego cela dugačka nota. Pa zašto su onda napisali toliki pledoaje? Sve bi bilo isto toliko jasno da su nam poslali samo taj jedan jedini stih iz basne. Mogli su notu sastaviti na primer ovako:

Mnogo nepoštovani druže Pudlico,

Krilov je kazao: »A pudlica, sigurno je jaka kad laje na slona«.

S nepoštovanjem

Slon

Ceo bi svet odmah razumeo u čemu je stvar, a ovako mora da se probija kroz dvanaest stranica mudrovanja, advokatskog nadmudrivanja, tobožteoretisanja i psovanja, da jedva na kraju sagleda istinu onakvu kakva jeste u basnenoj simbolici slona i pudlice.

Ali iako su sad stvari konačno jasne i sa najpozvanijeg mesta glasno izrečene, iako je Krilovljev jedan stih bolje nego čitave knjige objasnio kako se u centru Informbiroa shvataju odnosi velikih i malih država, odnosi velike i prve zemlje socijalizma prema drugim, malim socijalističkim zemljama, meni se ipak čini da bi još bolje bilo da su mesto Krilovljeve basne o slonu i pudlici citirali Ezopovu basnu o vuku i onom nesretnom jagnjetu koje je vuku zamutilo vodu uz vodu. Samo da s time opet ne padnemo u »bezrodni, antisovjetski, antipatriotski, antiruski kosmopolitizam«, predlažući da rusku basnu zamenimo basnom antičkoga roba. A možda su i basnu o vuku i jagnjetu izmislili Rusi pre Ezopa?

Psić ZURATOVIĆ

SAZIV AMERIČKOG KONGRESA ZA MIR

Organizatori Kontinentalnog kongresa za mir uputili su nedavno američkoj javnosti sledeći apel:

Potpisnici ovog poziva obraćaju se svim ljudima i ženama dobre volje Amerike pozivajući ih na kontinentalni kongres za mir, koji će se održati u gradu Meksiku na dan 5 septembra.

Delatnost provokatora rata, uperena protiv celog sveta, sručila se svom žestinom protiv američkih naroda. Ratni huškači su razvili neobuzdanu trku u naoružanju, koja već škodi mnogim narodima; opteretili su narode nepodnošljivim ratnim porezima; ne priznaju suverenitet naroda; organizovali su vojne blokove; stvorili su teške ekonomske uslove za radne mase i porušili su sva demokratska prava, koja su do sada pretstavljala veliku svetinju.

Američki narodi ne mogu da budu ravnodušni prema ovim činjenicama. Dok ratni huškači nastoje da dovedu narode na put bede, ropstva i smrti, narodi vole i žele mir koji je neophodan za napredak i blagostanje. Pokazalo se nužnim da to izraze preko odlučnog i borbenog jedinstva. Tome je posvećen Američki kontinentalni kongres, koji se istovremeno saziva ovim dokumentom.

Pozivamo sve ustanove i ličnosti koje se bore za mir u svakoj zemlji Amerike; pozivamo kulturne, sindikalne, religiozne, ženske, omladinske, seljačke i organizacije ma kakvog drugog karaktera, koje su zainteresovane da osiguraju kontinent od strahota novog rata; pozivamo sve ljude i žene da, bez obzira na versku pripadnost, društvena ubeđenja i stranačku pripadnost, budu spremni da spreče ratnohuškačke namere. Poznajemo demokratsku i miroljubivu tradiciju našeg kontinenta i znamo da će naš glas imati velikog odjeka.

Odlučno verujemo da samo zajednički miroljubivi i slobodan život američkih naroda — u jednom slobodnom i miroljubivom svetu — može osigurati naše blagostanje i naš napredak. Svaka zemlja Amerike treba da podesi svoj život prema slobodnom i normalnom razvoju, da poveća svoja prirodna bogatstva i to bez inostranog mešanja i pritiska. Tome se suprostavlja rat i protivnaradna delatnost. Stoga, na Kontinentalnom kongresu Meksika, podići će se snažan i odlučan glas svih naših naroda, od Aljaske pa do Patagonije.

Mir pretstavlja put slobode i veličine Amerike. Ako se to postigne, Amerika će ispuniti svoju najveću dužnost u službi sveta. Prisutnost i privrženost svih mora potvrditi ispunjenje ove dužnosti. Radi toga, svi će se američki narodi odazvati istoriskom zasedanju od 5 septembra u gradu Meksiku.

Nikola Mašić (1852—1902): Seljanke na radu (crtež perom)

„SS-književnici" opet na poslu

»Kad čujem reč »kultura« moja ruka se odmah spušta na revolver« — to je bila omiljena Gebelsova krilatica koju je on godinama, neumorno, papagajski ponavljao. Taj, po nacističkoj logici »divni« aforizam, uzet je iz »drame« »Šlageter« koju je još u prvim danima hitlerovske vladavine napisao Hans Jost. A taj isti Hans Jost, bio je, opet, pretsednik tzv. »Akademije poezije« — u civilnom životu, i SS-obergrupenfirer — u svom vojno-političkom radu. On nije bio samo višestruki »spisatelj«, tj., nije pisao samo drame, romane, komedije, pesme itd., nije bio samo stručnjak za razne komplikovane SS-policaj-probleme. Hans Jost je često govorio preko radija, bio je jedan od najgrlatijih propagandista naci-fašizma, jedan od najjačih štihova Gebelsovog »Propagand-abtajlung«-a. On je od nemačkih »književnika« iz vremena Hitlerovog Trećeg rajha tražio (valjda kao pretsednik »Akademije za poeziju«) da svu svoju snagu upere na to, da koč sebe do maksimuma potenciraju »odlučnu muškost« za učestvovanje u pljačkaškom pohodu na Istok!... Tu, skoro, Hans Jost se pojavio u jednoj sasvim novoj ulozi. Pred minhenskim »sudom« za »denacifikaciju« odigrana je komedija u kojoj je ulogu privremenog saputnika (!) nacizma igrao glavom Hans Jost... Pretstava se, na najveće zadovoljstvo odabrane i već ranije »denacifikovane« publike, završila nevidenim uspehom: Hans Jost se snašao odlično, preko svakog očekivanja, tako da ni šaptač (specijalno biran u redovima angloameričkih stručnjaka za ovaj posao) nije uopšte morao da se trudi — Jost je bio na visini poverenog mu zadatka. U završnom delu ove zaista uspele komedije on je održao uzbudljiv »monolog« posvećen povampirenju fašizma, što mu je, na kraju krajeva, i donelo zasluženo priznanja novih gospodara — oslobođenje svake odgovornosti...

Ako se danas pogleda bilo koji izlog neke knjižare u ma kom gradu ili gradiću Zapadne Nemačke, onda se u njemu, kraj mnoštva »knjiga« izašlih još u vreme Hitlerove vladavine, mogu naći i najnovija izdanja zapadnonemačkih izdavačkih preduzeća. Pored dnevnika Eve Braun (koji je dugo bio šlager tamošnje izdavačke »sezone«) tu se nalaze i dnevnici ratnog zločinca generala Jodla, dnevnik »krvavog psa Tiringije« Gustava Noskea, zatim »knjiga« zloglasnog Hitlerovog stručnjaka za privredna (čitaj: pljačkaša) pitanja dr. Šahta koja je štampana u 350.000 primeraka i pod senzacionalnim naslovom »Moj obračun s Hitlerom« itd. itd. Nedavno je i pozlu nadaleko poznati Friče, prvi zamenik Gebelsov, koristeći se uslužnošću svojih anglo-američkih gospodara, uz njihovu punu moralnu i materijalnu pomoć, objavio svoje »memoare«! Njegova »knjiga« dobila je u izlozima najvećih knjižara Bizonije počasno mesto (koje mu po nacističkoj hijerarhiji i pripada): iznad »knjige« se stavljaju Fričeove slike (kao garancija za dobar sadržaj) a preko nje krupni natpisi: »Pažnja, pažnja! Govori Friče«...

Ono što je bio Friče za radio-agitaciju i štampu, što je Jost bio za nacističku »književnost« i »poeziju«, to je Fajt Harlan bio za kinematografiju: glavni pomagač i savetnik »rajhsministra« Gebelsa. On nije bio samo »čuveni« režiser i »slavni« scenarista (kako ga već sada reklamišu ponovo u Zapadnoj Nemačkoj) već i najuticajniji fašistički filmski propagator i glavni »teoretičar« nacističke filmske »umetnosti«. Jeziv je bio po svom sadržaju film »Jevrejin Zis« koji je direktno pozivao na masovna ubistva »nearijevaca«, na pljačku jevrejske imovine i svega što nije »rasno nemačko«. Taj film delo je Fajta Harlana, isto kao i film »Zlatan grad« u kome je ovaj zlikovac, maskiran u umetnika, glorifikovao podlu i krvavu nacističku teoriju o »višoj« rasi, isto kao i stotine drugih najgnusnijih filmova koje je dala hitlerovska kinematografska produkcija. Kao i Jost, i Harlan se nedavno obreo — onako reda radi — pred sudom za »denacifikaciju«. Nova komedija završila se već po starom uzoru: sudija koji je vodio ovaj »pretres« izjavio je na kraju ove lakrdije, podsmevajući se tako čitavom čovečanstvu, da je Fajt Harlan zaboga, samo — jedan umetnik (!) i da njegova »umetnost« nema ničeg zajedničkog sa zločinima koje su širom cele Evrope, od Pirineja do Kavkaza, počinili nacisti, oni isti nacisti koji su se oduševljavali Harlanovom »umetnošću«, i koji su posle njegovih »umetničkih« ostvarenja kao besni psi jurišali na nezaštićeno stanovništvo porobljene Evrope, izmišljajući pri tom (potstaknuti primerom Harlanove »umetnosti«) najužasnija i najsvirepija ubistva.

E. E. Dvinger bio je u doba Hitlera jedan od najistaknutijih »književnika«. On je išao zajedno sa nacističkim hordama po čitavoj Evropi: kad je uništavana Varšava bio je na njenim ruševinama, kad su hitlerovci marširali ulicama francuskih gradova on je pisao svoje reminiscencije o Parizu i upoređivao ga sa Berlinom, proglašujući fašističku jazbinu centrom svetske kulture! Kad su nacistički zlikovci pustošili našu otadžbinu i za jednog ubijenog Nemca vešali sto naših rodoljuba, on je kao »ratni, vojni izveštač« slao izveštaje nacističkim listovima o »krahu« »banditizma« na Jugo-istoku... Dok su nemačke divizije nadirale u pravcu Moskve i Staljingrada ovaj okoreli zlikovac zahtevao je u svojim »književnim« delima potpuno istrebljenje komunista, potpuno uništenje tada jedine socijalističke zemlje... I kad se, posle svega što se dogodilo, našao na »optuženičkoj« klupi pred sudom za »denacifikaciju« Edvin Erih Dvinger je izjavio da je on samo »književnik« a ne političar, da nikad nikakve veze nije imao (!) sa nacističkom Nemačkom, osim toga što je, tako, ponekad, objavio po neku knjižicu, da je uvek (od kako zna za sebe!) bio pristalica anglo-nemačkog zbliženja itd. itd. itd. Kraj ovog suđenja zna svako — Dvinger je oslobođen i štampa u britanskoj zoni već dugo vremena puni svoje stupce reklamišući novu »knjigu« ovog »književnika« koji se sada, umesto za Hitlera izjašnjava za Čerčila, ali još uvek pod nepromenjenom parolom — za totalno uništenje svih komunista na svetu!

Ovaj Gebelsov »književni štab« ne bi danas bio kompletan da u njemu nema i takve snage kao što je, n.pr., Paul Fehter, koji je još koliko pre četiri-pet godina važio za »najvećeg« stručnjaka za istoriju nemačke književnosti. A taj glas i tako »veliko« ime stekao je ovaj »stručnjak« na taj način, što je u svojoj »Istoriji nemačke književnosti« (zvaničnom udžbeni-

M. Kraljević (1885—1913): Majka

ku za sve nemačke srednje i visoke škole) napisao da Hitlerova »Majn Kampf« i »Mit XX veka« nacističkog rasističkog »stručnjaka« i »specijaliste« za pitanja na Istoku A. Rozenberga, pretstavljaju klasične primerke ne samo nemačke literature, već da su to »nenadmašna dela čitave svetske literature«... I Paul Fehter bio je pred sudom za »denacifikaciju« i danas on mirno sedi negde u Zapadnoj Nemačkoj nastavljajući s radom na daljem »produbljavanju« svog »dela«. To isto, samo malo kasnije, dogodilo se i sa Hans Fridrih Blunkom, koji se još u prvim danima posle fašističkog prevrata 1933 »proslavio« sastavljanjem »crnih spiskova nemačke knjige« na osnovu kojih su javno spaljivana dela Hajnriha Hajnea, Tomasa i Hajnriha Mana, Ernsta Tolera i drugih najboljih i najvećih nemačkih umetnika iz oblasti književnosti.

I dok se, s jedne strane, omogućava dalji rad ovim notornim zlikovcima koji već tolike godine nesmetano nose na svom licu masku »književnika«, dotle se, na drugoj strani, u Zapadnoj Nemačkoj pojačavaju progoni naprednih književnika. Kao i u doba Hansa Blunka, i danas se u ovom delu Nemačke sastavljaju »crni spiskovi« na osnovu kojih se zabranjuju dela Marksa, Engelsa i ostalih klasika marksizma, zatim dela naprednih savremenih nemačkih pisaca koji se zalažu i pozivaju narod u borbu za stvaranje nove, demokratske, jedinstvene Nemačke, Nemačke u kojoj će nacizam biti iskorenjen i koja će već jednom postati čvrst oslonac mira u svetu.

Ali kao što je nekada nacistima bila potrebna njihova »SS-književnost« tako je danas i Anglo-amerikancima preko potrebna jedna ista takva »književnost« i isti takvi »književnici« koji za ovaj tako delikatan »posao« imaju što dužu i što »uspešniju« praksu. I zaista, našli su najbolje egzemplare — već oprobane, isluženе veterane u svom »poslu«: Josta, Dvingera, Harlana, Blunka, Fehtera... Ako je malo — pronaći će ih još, njih ima svuda u Bizoniji, treba ih samo izvesti pred sud za »denacifikaciju« i oni će odmah steći sva prava da nastave svoj krvavi posao za koji su se tako dobro osposobili u zaista nenadmašnoj školi Gebelsa i Himlera. Blunk, Friče, Harlan i komp. rade danas ponovo. Nastavljaju onde gde su, sticajem »nesrećnih« okolnosti bili zastali, nastavljaju slobodno, s dozvolom i uz blagoslov angloameričkih imperijalista, svoj zločinački posao. Dovršavaju trovanje već zatrovane duše i svesti nemačkog čoveka spremajući ga za nove SS-divizije, raspaljujući u njemu (privremeno umirene) najniže životinjske strasti pozivajući ga u donkihotski boj »za potpuno istrebljenje komunista«...

Šteta je, grdna je šteta što je Gebels završio onako »tragično«, jer, nema sumnje, danas bi izlozi knjižara u Bizoniji bili prenatrpani njegovim slikama i »knjigama« uz onaj oprobani reklamni plakat: »Pažnja, pažnja! Govori Gebels!«.

D. ADAMOVIĆ

NORVEŠKA

IZLOŽBA JUGOSLOVENSKE NARODNE UMETNOSTI U OSLU

U umetničkom paviljonu Brukskunst u Oslu bila je priređena uspela Izložba jugoslovenske narodne umetnosti. Ovo je bila prva izložba ove vrste u Norveškoj.

Među izloženim predmetima Norvežani su imali prilike da vide ćipkane marame, izvezene bluze od lanenog platna iz Hrvatske i Bosne, dečja odela, novčanike ukrašene narodnim šarama, sarajevske ćilime, predmete izrađene u duborezu i drugo. Filigranski nakit izazvao je naročito interesovanje kod posetilaca. Izložbu je posetilo 70.000 ljudi, a iz mnogih mesta stizala su pisma u kojima se izražava želja da se ova izložba prenese i u druge gradove Norveške.

ČEHOSLOVAČKA

POZORIŠTA LUTAKA U ČEHOSLOVAČKOJ

Tradicija čehoslovačkog pozorišta lutaka stara je oko trista godina. Igra lutaka, koju su u Češku donele putujuće glumačke družine, postala je narodna umetnost. Od prvih baroknih marioneta, preko popularnih ručnih lutaka, do ljupkih, pokretljivih lutaka družine Jiži Trnkasa, Čehoslovačko pozorište lutaka prešlo je dug i sjajan put svoga razvitka. U poslednje vreme na filmskom platnu igra lutaka je postigla isto tako veliki uspeh kao i u pozorištu.

O ogromnoj popularnosti igre lutaka svedoči činjenica da je u vremenu između dva rata u Čehoslovačkoj bilo hiljadu trista pozorišta ove vrste, koja su godišnje davala oko deset hiljada pretstava.

U vreme nemačke okupacije, na ilegalnim prestavama davana su, između ostalog, i neka antifašistička dela Karela Čapeka koja su preređena za pozorište lutaka. U današnjoj Čehoslovačkoj stvoreni su svi uslovi za nov, još veći procvat ove umetnosti.

MEĐU NJIMA

Cuvena stena Lorelaj transportovana u Ameriku

Nedavno je grupa američkih specijalista za pronalaženje i odvlačenje u Ameriku istoriskih i umetničkih znamenitosti otkrila da se na obali Rajne nalazi jedna stena, čuvena po tome što se spominje u mitologiji i po tome što je inspirisala velikog nemačkog pesnika Hajnea da napiše svoju poznatu pesmu »Lorelaj«. Posle pola godine »istraživačkog« ispitivanja stene američki stručnjaci su je iskopali i brodom otpratili za Ameriku gde će biti montirana na Roki-Mauntejns.

Pokušaj spaljivanja knjiga u Americi

Pretsedniku veća za ispitivanje antiameričke delatnosti (i članu Kju-Kluks-Klana iz Djordlje) Džonu Vudu desilo se da mu je od 9 članova komisije njih 5 otkazalo poverenje zbog njegovog pokušaja ucenjivanja američkih univerziteta i univerzitetskih kolegija od kojih je u jednom pretećem pismu tražio da mu pošalju spisak predavanja i školskih udžbenika; njegova namera je bila da na lomači spali knjige za koje bi mu se učinilo da su pod uticajem marksističkih ideja. Ovom manevru dobro poznatog ucenjivača suprostavili su se solidarno univerzitetski profesori. Pretsednik Udruženja američkih univerziteta Henri Vriston izjavio je da je Vudov postupak sličan postupku hitlerovskih organizatora spaljivanja knjiga na lomačama iz 1933 i 1934 godine.

Nauka pod policiskom kontrolom

Pre izvesnog vremena američki Senat izglasao je uredbu po kojoj nijedan naučni radnik ne može primati pomoć od Komisije za atomsku energiju kojom bi mu se omogućila istraživanja u oblasti fizike, biologije ili medicine ako nema povoljno uverenje izdato od strane FBI, to jest političke američke policije. Ovo uverenje treba da posvedoči da naučni radnik ne pripada nijednoj političkoj organizaciji »koja propoveda nasilno obaranje vlade SAD. U vremenu kada istaknuti naučnici celoga sveta vode plemenitu borbu da nauka bude u službi čitavog čovečanstva i njegovih miroljubivih težnji vlada SAD pribegla je ovakvoj jednoj meri kojom se nauka podređuje ostvarenju porobljivačkih snova i zamisli Volstrita.

Spomenik naprednom francuskom izdavaču

U Jesenjem salonu u Parizu izložen je gipsani odliv spomenika Etijenu Doleu (Etienne Dolet), naprednom francuskom izdavaču i filologu, koji je zbog svog slobodoumlja obešen i spaljen 1546 godine u Parizu na trgu Mober. Spomenik je izradio istaknuti francuski vajar Kutirije (Couturier) i biće postavljen na trgu Mober na istom mestu gde je nekad bio spomenik koji su hitlerovci srušili za vreme okupacije Francuske.

OSVRTI NA KNJIGE

Josip Barković: »SINOVI SLOBODE«

Izdanje „Novog pokoljenja", Zagreb

Josip Barković javio se prvi put uoči samog rata — 1940 godine — zbirkom stihova (»Pjesme slobodi«), a poslije oslobođenja izdao je knjigu pripovijedaka (»Iza prve linije«). Roman »Sinovi slobode« je treće djelo ovog mladog pisca.

U »Sinovima slobode« Barković slika djelić oslobodilačke borbe u svojoj rodnoj Lici: život malog partizanskog omladinskog odreda u odbrani jednog sela od ustaških prepada. Ipak, i na tom uzanom platnu, on je uspio da umjetnički zabilježi najbitnije osobine i tipičnosti naše revolucije. Suzivši hod revolucije na zbivanje u jednom zabitnom ličkom selu, događaje koji su izmijenili životno trajanje miliona ljudi u našoj zemlji na promjene koje uobličuju novo lice jednog kraja, razvitak naših masa na sliku rastenja nekoliko mladića-dječaka — Barković je s uspjehom savladao najkrupnije teškoće koje su se ispriječile pred njega kao pisca. Gledana u cjelini, u svjetlosti onog utiska koji ostavlja posljednja pročitana stranica, njegova knjiga ostaje u sjećanju čitaočevom kao živ i rječit umjetnički dokumenat.

Ne pripada oblasti slučajnog, ni neobičnog to, što ovaj hrvatski pisac uzima za temu svog romana život jednog srpskog sela u Lici. U prizorima prvih dodira omladinaca tog srpskog sela s omladincima susjednog hrvatskog sela, u njihovoj kasnijoj saradnji, zajedničkoj borbi protiv neprijatelja, u stotinama pojedinosti Barković će uvjerljivo i umjetnički istinito odraziti na stranicama svoje hronike jednu od glavnih misli ovog vremena, ideju o bratstvu i jedinstvu naših naroda.

Ističući tako, već samim ovim izborom tu misao, Barković ju je talentovano osjetio i kao jednu od najtipičnijih za razvitak borbe.

Uzimajući za junaka svog romana omladinu, pisac je također podvukao jednu tipičnu boju naše borbe i vremena. Jer iako se ne može reći da baš ovakvi omladinci-dječaci bili svakodnevna pojava, ipak je omladina pretstavljala značajan kadar naše revolucije.

Ove misli, koje nisu isključivo ideje pišćeve, individualne i zatvorene, Barković je, primjenjujući realistički književni postupak, znao dati u slikama. Velike slike, prizori koji ne traju duže od jednog trenutka, crteži na rubu velikih scena osvjetljuju i provode misao kroz knjigu. Misao o bratstvu i jedinstvu Hrvata i Srba u Lici teško da je moguće poetski uopćiti bolje, dati reljefnije, doživljenije i uzbudljivije nego što je učinio Barković u drugoj glavi svog romana, slikajući kako se dva hrvatska mladića probijaju sa drugom oslobođenim iz ustaškog zatvora prema svojim srpskim drugovima koji ih čekaju, i u čiji odred oni zatim stupaju. Intonacija koju tako daje pisac zvuči moćno kroz čitavu njegovu knjigu. Ona se odziva kasnije gotovo na svakoj stranici: u slici oslobođenja hrvatskog sela Novi od strane tog srpskog odreda, u zbjegovima gdje se slegla sirotinja iz spaljenih srpskih i hrvatskih sela, u borbama s četnicima. Pisac se tu ne pojavljuje između redaka, ne govori »svoj tekst«, ne »propovijeda«. Realistički metod njegov tu je čist i dosljedan. Misao je bistra, proizlazi iz zbivanja, govori sama.

U »sporednom« crtežu, u prizoru nečujne smrti neznane seoske djevojke, Barković zna da odrazi beskrajmerni i svakodnevni herojizam.

»... — Nego, jadna ne bila. Daro, umri nam Stojanka...

Omladinke se zaprepastiše. Još juče ujutru, pa opet popodne. A vidiš, nosiš taj lončić, pa te uz ove vrleti prekide. Ali, što ja to vama pričam? Ta vi ste same ranjenike nosile pet šest sati uz ove grebene, pa to najbolje vaša leđa znaju. Sinoć, kad je sišla u selo, navali iz usta krv... Teče, teče cijelu noć. Jutros već nije bila pri svijesti. Eto, to znam, sad je već sigurno pokojna...

Nastade ledeni tajac. Djevojke, Stojankine drugarice iz mnogih akcija, proplakaše. Bi im nezgodno tu pred stranim ljudima plakati, te prihvatiše lonce, i povorka krenu dalje kao u sprovodu.«

O tom istom herojizmu, koji besprekidno budi i koji jednako gradi i osmišljava Partija, Barković govori i kad slika žeteoce koji spremaju žetvu pod vatrom neprijateljske artiljerije, i kad prikazuje borbu za spasavanje ranjenika ili život pun pregaranja hiljade žena i djece u velebitskim zbjegovima.

Transponirajući misao o ulozi Partije u građenju novih ljudi, Barković je u »Sinovima slobode« donio nekoliko živih portreta omladinaca koji rastu pred očima čitaočevim u »kremen-ljude«, — i mi vjerujemo piscu kad, na kraju knjige, kaže da će se »od iskre koje će iz njih život izbijati, paliti još velike, sjajne vatre«. Vjerujemo mu to, jer je znao da nam prikaže njihov uspon, formiranje njihovih karaktera u surovoj borbi, i s neprijateljem i na liniji unutarnjih proživljavanja, sukoba, neprestanog ličnog uzdizanja, — u svima onim postupcima u kojima ti ljudi nemirno žive pred nama. Lik omladinca Mirka koji tegobno i mučno prevladava negativne osobine karaktera »gospodskog« djeteta i, na kraju, smrću pečati svoj put, jeste lik koji se ne zaboravlja, jer je Barković u njem sabrao stotine života nepoznatih omladinaca. U onoj sreći koja obasjava Mirka kad ponovo prima pušku što mu je bila oduzeta zbog nedisciplinovanosti, Barković je fiksirao ogromnu vaspitnu moć Partije, njenu povezanost s masama, ljubav koju je ona svojim radom stekla. U portretima Vlade i Bose, Radana i Radojke, u njihovim međusobnim odnosima, Barković je ocrtao — vrlo individualizovano — suštinski novo shvatanje ljubavi, još jedan vid uticaja Partije ponikao i očvrsnuo već u toku bojeva.

Ali baš ovdje, govoreći o karakterima u »Sinovima slobode«, spotičemo se o neke ne male nedostatke Barkovićeve knjige. Barković ne oklanja u svom književnom radu dovoljno pažnje problemu pjesničke forme, i baš zato znatan dio njegovih veoma dragocjenih zapažanja, iskustava i saznanja propada, gotovo do kraja, sasvim. Njegovi napori u pronalaženju forme koja bi odgovarala sadržini, forme koja bi se pokrivala potpuno sa idejom, na pojedinim mjestima su sasvim minimalni. Zahvaljujući takvom postupku, Barković osiromašava stvarnost koju slika. Ona gubi svoje boje, svu svoju raznolikost situacija i tipova. Rezultat ovakvog odnosa prema formi jeste mali broj likova, karaktera kod Barkovića. U »Sinovima slobode« Barković je, baš zbog toga što nije sagledao kako se zajednički sadržaj, opća misao koja ispunja njegove junake, pretače, preliva u individualne forme, odražava u individualnim proživljavanjima, individualnim reagovanjima svakog pojedinca i upravo time daje toj misli i zajedničkoj akciji koheziju i ljepotu, — osiromašio onu široku skalu karaktera koji su u životu stvarno činili sastav svakog pa i najmanjeg odreda. Baš zbog ovakvog omalovažavanja i nipodaštavanja forme, čitaoci Barkovićeva romana zapamtiće samo ono nekoliko tipova koje smo spomenuli (Mirko, Vlado, Bosa, Radan, Radojka), a svi oni drugi omladinci izgubiće se brzo iz njihova sjećanja, jer su ih znali samo po imenima (koja ništa ne kazuju), a ne po postupcima, mislima, po ličnim, individualnim izgaranjima, unutarnjim borbama, sumnjama, patriotizma i radostima.

Barković zapostavlja jako i probleme kompozicije. On ne zna da ukloni sve ono što smeta arhitektonici djela, ili, s druge strane, ne dodaje ono što će pojačati, učvrstiti čitav njegov sistem, čitavu liniju na kojoj gradi svoj roman. »Ako kažete u prvoj glavi da o zidu visi puška« — pisao je Čehov jednom mladom piscu — »onda ona u drugoj ili trećoj glavi neizostavno treba da puca. A ako ne bude pucala, nije trebalo ni da visi.« Takvih »pušaka« koje vise, a ne pucaju nikako, ima u ovoj knjizi. I obrnuto, pisac vješa takvu »pušku« o zid neposredno prije trenutka u kom ona treba da puca.

Izvjesno prenebregavanje svega što je u vezi s formom, čini se, da se kod Barkovića manifestovalo i u njegovom odnosu prema kulturi jezika i izraza, koji je gdjegdje štur i siv. On prihvata, ne rijetko, prvu blijedu frazu sklopljenu od riječi koje su klišetiziranom i neprestanom upotrebom izgubile davno svoju materijalnu težinu, i u književnom djelu ne govore više ništa, plove nad tekstom kao pjena.

Veliki zahtjev za slivanje karaktera pojedinog lica i jezika kojim ono govori, Barković je zaobišao u svom stvaralačkom postupku: sva njegova lica govore istim jezikom. Čak i ondje gdje je dao pune, izrazite karaktere, on je propustio da ih individuališe i jezikom, i tako produbi njihove individualnosti.

Neprevladane ostatke nekih početničkih grešaka zanatskog karaktera mogao je u ovoj knjizi lako ukloniti iskusan redaktor. (Nažalost neka djela mladih pisaca, koja izlaze u omladinskim izdavačkim preduzećima redigovana su vrlo površno: čini se da mladi redaktori ne mogu tu mnogo da pomognu.) Zar je potrebno da se opisuje pjesma koju pjeva omladina (str. 133), mjesto da se sa dva njena stiha probudi u čitaocu sav onaj zanos koji nosi pjevače? Zašto dati tragikomičnu pogibiju talijanskog kolonela, koji jaše na čelu od pet hiljada vojnika onako površno, frivolno, u prepričavanju (str. 130), kad bi se iz te scene mogla stvoriti velika slika koja bi divno sabrala, tipizovala podvige musolinijevskih »heroja«?

Rastajući se od junaka Barkovićeve knjige, od mrtvih čiji su grobovi ostali na padinama i obroncima velebitskim, i od živih koji počinju da grade socijalističko selo ili polaze sa posljednjih stranica romana u škole i fabrike, čitalac doživljava onu svijetlu bol pomiješanu sa radošću koju osjeti uvijek, kad je knjiga koju je dočitao istinita, iskrena, ispunjena progresivnom idejom u koju pisac vjeruje. A takva je, uprkos svemu, i ova knjiga Josipa Barkovića.

Zdrav, neopterećen dekadentnim, mutnim i bizarnim raspoloženjima u svojoj stvaralačkoj prirodi, Barković će naći snage da savlada zanatske nesigurnosti i nedostatke i da da nova djela koja s pravom od njega očekujemo.

Marijan JURKOVIĆ

U RUDNIKU BIVŠEG SEOSKOG GAZDE

Desanka MAKSIMOVIĆ

Kad sam pošla na godišnji odmor, ponela sam između ostalih i rusku popularnu knjigu, biografiju sovjetskog heroja rada, Nadeždě Jegorove. Ukrajinska Nadežda, mlada devojka, još učenica, krajem rata, pošto su Nemci isterani iz Ukrajine, osnovala je radnu brigadu sa svojim drugaricama i radila prvo na obnavljanju građevina, pa posle u rudniku. Njena radina hrabrost, dovitljivost i požrtvovanje dostižu vrhunac na radovima u rudniku. Ona izumeva način rada pri kome jedan isti čovek i kopa rudu i tovari je i učvršćuje zidove — radi deset poslova u isto vreme, da bi što više ljudi moglo da ode na druge radove.

Gledajući preko planine u zakutak gde je ležao naš rudnik uglja Jelašnica, stalno sam zamišljala i kod nas mladu požrtvovanu devojku koja stvara čuda od izdržljivosti i dovitljivosti. Pretstavljala sam je sebi kao seljančicu sa Suve Planine koja se na radu u rudniku izgrađuje do svesnog čoveka. Vučena tom pretstavom, podem nogu pred nogu u Jelašnicu koja je po kazivanju seljaka bila odmah iza brda. Posle tri do četiri kilometara hoda kroz veličanstvenu nišavsku kotlinu, prema istoku, nađem se u nekom neobičnom, crvenom pejzažu: zemlja brežuljaka koji su se ronili bila je ljubičastocrvena ili kao opeka; pitoma reka, što je krivudala kroz po vrtnjake i okretala vitla male vodenice, bila je isto tako crvena, malo podalje na brdašcu stajalo je dvadesetak kuća potpuno jednakih, obojenih crvenkasto, nešto malo bleđe od zemlje okolnih brežuljaka. Iza ovog rumenog zakutka blještao je belinom jedan krak Suve Planine, dok je drugi, iza njega bio večernje modar i nestvaran.

— Htela sam u rudnik Jelašnicu. Da li idem dobrim putem? upitam prvog seljaka koji je naišao kroz ovaj rumeni predeo.

— Dobrim, odgovori on. Drži se samo pruge, ona će te tamo odvesti.

Upitam drugog, trećeg — svi odgovaraju isto, te najzad moradoh da poverujem da do rudnika ne moram proći kroz garež, kroz kraj zasut šljakom i ugljenom prašinom. Još bolja potvrda da sam na pravom putu bila je iznenada pojava malog voza koji je iz rudnika odvlačio ugalj do prve stanice širokog koloseka. Jurila je iz sve snage mala lokomotiva, pa ipak smo — te još kako — uspeli da pobegnemo sa koloseka svi koji smo se na njemu našli kad smo je ugledali. Lokomotiva je vukla desetak vagona uglja. Na papučicama ili na uglju stajali su radnici i neki mlad čovek tako dostojanstvenog izgleda, da sam, pod utiskom knjige o junakinji Ukrajinki, pomislila da mora biti neki novator ili heroj rada. U poslednjem, putničkom vagonu, veličine pionirskih u Košutnjaku ,vozila su se deca rudara i veselo mi mahala rukama. Sada više nije bilo sumnje da ću tim putem stići do rudnika. Znala sam sad i to da će ona gomilica rumeno obojenih kuća biti jelašničko rudarsko naselje.

Posle četiri sata hoda pruga uskog koloseka, kojom sam išla, uvela me je u dvorište s nekoliko prizemnih zidanih zgrada i jednom visokom građevinom, načinjenom od dasaka i priljubljenom uz breg. Kako je bila bez prozora, kako se u njoj čula neka huka, ona mi je jedina ličila sad na glavnu rudarsku zgradu, ma da je idući ovamo nisam bila tako zamišljala. Posle nekoliko časaka ugledam nekoga za koga sam pretpostavljala da mora biti vratar i izrazim želju da vidim rad u rudniku. Pogle dao me je u čudu.

— Ne može to, drugarice, tako da gleda rad u rudniku kome god padne na um. To su državne tajne.

Ovaj čuvar državnih rudarskih tajni ma da me je tako neljubazno dočekao, bio mi je simpatičan zbog svog otvorenog preziranja moje putničke radoznalosti.

— A ima li ko s kime bi se moglo porazgovarati?

— E, porazgovarati se već može, odobri on. Za taj posao je zadužen direktor rudarske škole, pa što može, on će reći. On je tamo u školi, u kraj njoj onoj crvenoj kući.

Uputim se u označenu zgradu, pored niza crvenkastih kuća, urednih, čistih s čijih pragova su me deca radoznalo gledala. S druge strane brega i reke vidik je sad zatvarala Seličevica, ne mnogo šumovitija od Suve Planine. Videlo se i ono mesto odakle se vadio kamen, za koje sam dolazeći prepostavila da može biti početak rudnika.

Direktor rudarske škole, Vladimir Veljković, nimalo se nije, na moju sreću, začudio što sam došla. Rado mi je na sva pitanja odgovarao. Začudila sam ga samo pitanjem da li imaju u školi devojaka koje se odlikuju naročitom voljom, snalažljivošću. Zamišljala sam da će kazati:

— Imamo jednu ispod Suve Planine. I braća su joj u rudniku. Otac joj je u njemu i nastradao pre rata.

Njegova žena Mladena Veljković, takođe nastavnik rudarske škole reče smešeći se s praštanjem na moje neznanje.

— Rudarski posao je suviše težak za žene. Po našim zakonima žena ne može biti rudar. To ste slučajno smeli s uma.

Smela sam s uma, razume se; ali tome je kriva opet moja krivoroška junakinja Ukrajinka, pa ,verovatno, i davnašnje uverenje da žena sve može što i čovek.

— Nemamo devojaka, ali su nam mladići sve na izbor, dodade direktor brzo, da mi naknadi prvo razočarenje. Od dvadeset i osam učenika naše škole četrnaest ih je odličnih, a i ostali su blizu njih. Najbolji mi je među svima Aleksandar Zdravković. Sve ostale prevazilazi obdarenošću. Seljačko je dete iz Velikog Vojlovca.

Direktor je svom obdarenom učeniku već predodredio sudbinu. Nije mogao zamisliti da će se dečak zadovoljiti samo jelašničkom rudarskom školom.

— Posle završene naše škole on će zacelo ići na rudarsko-industriski tehnikum u Novom Kostolcu, Vrdniku ili Aleksincu, koji takođe traje tri godine.

Njegova žena ga prekida prekorno.

— Pa gotovo isto toliko je obdaren i Dragan Tanasković iz Konjuve.

Tu je nastao mali ljubomorni spor između nastavnika, da se najzad ipak slože da su oba ta petnaestogodišnja momčića učenici koji se mogu uvek pohvaliti.

— Gde se oni više odlikuju u praktičnom radu ili u učenju? upitam u želji da čujem kako su možda izumeli kakav novi način rada u rudniku.

Direktor kao da mi zameri ovo pitanje, reče s primesom prekora:

— I vi ste nastavnik pa znate: kad se neko odlikuje, skoro mu sve ide od ruke. Tako i njima.

Da bi mi pokazao kakve sve teškoće imaju da savladaju njegovi učenici izloži program naših rudarskih škola. Njemu je bilo milo govoriti, a meni slušati šta sve danas u našoj zemlji rudarski radnik uči i mora da zna. Ova niža škola za mlade rudare traje tri godine i daje im pored opšteg obrazovanja po programu za niže razrede gimnazije i stručno obrazovanje koje stiču izučavajući predmete kao što su: mineralogija sa geologijom, tehničko crtanje, rudarstvo, poznavanje materijala. Nastava traje svakoga dana od sedam i po do dvanaest časova, a dvaput nedeljno gde rade pod rukovodstvom stručnih ih vode na praktične radove u jamu nastavnika — u Jelašnici su to inženjer Vinko Čulić i rudarski tehničar Petar Ožegović.

Kako nismo imali mnogo vremena za razgovor, direktor je doneo nekoliko mapa sa acrtni grafikonima koji su pretstavljali napredovanje rudnika iz godine u godinu, u pogledu proizvodnje, građevinstva, kadrova.

— U 1946 godini, kako vidite, kadrova gotovo nismo imali, reče on pokazujući mapu na kojoj su stajale iscrtane ljudske figure. Godine 1947 kadrovi su nam se povećali za 87 procenata, 1948 za 120. Ove godine će njihov broj biti kakav smo planom predvideli.

Posle ovoga na skraćeni način preko grafikona na kome su bile iscrtane zgrade raznih veličina, od majušne kuće kao kvadratni santimetar pa velike skoro kao četvrtina kvadratnog decimetra, saznala sam da su sve ove crvenkaste kuće sazidane tek posle 1946 godine. Zatim smo razgle-

(Nastavak na četvrtoj strani)

Vjekoslav Karas (1821—1858): **Skica** (crtež perom)

JEDNO NEOBJAVLJENO PISMO HAJNRIHA HAJNEA

Posle izlaska knjige gospođe de Stal »O Nemačkoj« (1810 g.), Hajne je pod istim naslovom, desetak godina kasnije, štampao jedno delo s ciljem da u Francuskoj spreči širenje pogrešnih mišljenja o Nemačkoj i nemačkoj filozofiji. On je razotkrio povezanost romantike s tadanjom evropskom reakcijom. Toj knjizi dodao je kasnije i neka svoja pisma, među kojima i ovo koje je nedavno prvi put objavljeno u naprednom francuskom književnom listu »Le letr franseza«. I ovde Hajne, sa mnogo duha i lucidnosti, izriče nekoliko zanimljivih misli o značaju filozofije Hegela i Fojerbaha, o proletarijatu i njegovim vođama koji su počeli da prelaze sa doktrine na akciju koja je »krajnji cilj svake misli«.

Da, žena je opasno stvorenje. O tome bih mogao da ispevam čitavu pesmu. I drugi ljudi stekli su neka rđava iskustva u tom pogledu. Baš juče jedan od mojih prijatelja ispričao mi je jedan strašan događaj: u crkvi Sen Meri sreo je nekog mladog nemačkog slikara, koji mu je tajanstveno rekao: »Vi ste u jednom nemačkom članku napali kontesu H. Ona je to doznala i vi ćete biti upropašćeni ako to još jednom učinite: njoj stoje na raspoloženju četiri čoveka, koji jedva će kaju da ispune njena naređenja!« Zar to nije strašno? Zar vam se to ne čini kao neki epilog za Anu Redklajf? Zar ta žena ne pretstavlja opasnost? Ona treba samo da makne prstom — i četiri mača već ti prete; ti prestaješ da postojiš, ako ne fizički a ono bar moralno. Ali odakle ovoj ženi njena tajanstvena moć? Da li je ona tako lepa, tako bogata, tako otmena, tako neprikosnovena i tako obdarena — te ima takvu moć nad svojim obožavaocima da je oni slepo slušaju?

Ne, ona nema u tolikoj meri sve ove prirodne vrline. Ne bih rekao da je ona ružna — žena nikada nije ružna — ali mogu s pravom da tvrdim: da je lepa Jelena imala njene crte — Trojanski rat ne bi izbio, Prijamov grad ne bi izgoreo, a Homer ne bi pevao Ahilove podvige.

Njeno blago nije tako veliko kao što je bilo blago spartanske kraljice kad ju je odveo Paris, koji je tako lepo svirao u harfu. (klavir još nije bio izmišljen).

Da, žene su opasne, ali pritom moram da kažem da su lepe žene mnogo manje opasne nego one druge, jer su navikle na udvaranja, dok se one druge udvaraju svima muškarcima i tako stiču sebi vrlo moćnu zaštitu. To se naročito vidi u književnosti; samo ja moram odmah da naglasim da su sve francuske književnice, koje se danas najviše ističu, veoma lepe. Naprimer, Žorž Sand, pisac eseja »O katoličkim dogmama«, madam Merlen, Lujz Kole — sve te gospođe dokazuju da nisu tačne aluzije u pogledu ljupkosti ovakvih žena koje imaju intelektualne pretenzije. Kad čitamo njihove knjige uvečе u krevetu poželimo da im lično odamo svoje poštovanje.

Kako je lepa Žorž Sand, i kako je bezopasna! Čak i za svoje nestašne mačke, koje je jednom šapom miluju a drugom grebu: čak i za pse koji besno na nju laju; ona sve to gleda sa neke visine, kao sa meseca.

Kad neko uvredi divnu muzu Delfinu, sa njene lire odjekne pesma koja se širi u talasima sjajnih aleksandrinaca.

Ako pak, kažeš nešto pakosno o gospođi Kole, ona dohvata kuhinjski nož kao da hoće da te ubode u trbuh. Pa ipak, ni to nije nimalo opasno!

Ali, ako uvrediš kontesu H — ti si osuđen na propast! Četiri maskirana čoveka napašće te, četiri branioca nje ne književnosti. To je pravi čorsokak: ti ćeš biti pridavljen, pretučen i potopljen. Idućeg dana naći će se tvoje telo među stupcima u novinama.

Vraćam se na slučaj gospođe de Stal, koja nije bila lepa a počinila je mnogo zla velikom caru (Napoleonu pr. prev). Ona nije ostala samo pri tome da ga napada u svojim knjigama, već je pokušala i da mu naškodi drugim, neliterarnim sredstvima. Neko vreme ona je bila duša diplomatskih intriga koje su prethodile koaliciji protiv Napoleona. Ona je umela da progoni svoje neprijatelje i mačevima, ali ti mačevi nisu bili obične sluge; veliki zaštitnici ove gospođe bi li su kraljevi!

Hajnrih Hajne

Napoleon je pobeđen, a gospođa de Stal ušla je triumfalno u Pariz sa svojom knjigom »O Nemačkoj« i sa više stotina hiljada Nemaca koji je trebalo da posluže kao živa ilustracija njenog dela. Od tog vremena Francuzi su postali dobri hrišćani, romantičnici i malograđani. Najzad, to me se uopšte ne tiče, jer svaki narod ima prava da postane toliko dosadan i mlak koliko mu se to svida, utoliko pre što je francuski narod bio do sada najduhovitiji i najhrabriji od svih koji su postojali i borili se na ovoj zemlji. Ali, ja sam ipak donekle zainteresovan ovim preobražajem, jer kad su se Francuzi odrekli Sedana i njegovog sjaja, oni su tada izgubili i Rajnsku oblast; i tom prilikom ja sam postao Prus. Da, ma kako rđavo zvučala ova reč: ja sam postao Prus. Posle tog teškog osvajanja postao sam — Prus. Kad mi je postalo nemoguće da to izdržim, ja sam pobegao. Od tog vremena živim u Parizu kao oslobođeni Prus, a odmah po dolasku postalo je jedno od mojih najvažnijih zanimanja da se borim protiv famozne knjige gospođe de Stal.

Počeo sam s nizom članaka koje sam izdao kao knjigu pod naslovom »O Nemačkoj«. Daleko je od mene bila pomisao da samim naslovom postanem u bukvalnom smislu reči suparnik knjige ove čuvene žene. Ja sam jedan od onih koji se najviše dive veličini njenog duha; ona nesumnjivo ima genijalnosti, ali, nažalost, ta genijalnost ima rod, i to ženski! Meni je kao čoveku, bila dužnost da pobijam ove sjajne igrarije koje su bile utoliko opasnije što je ona u svojim izveštajima o Nemačkoj imala mnoštvo za Francuze nepoznatih detalja, koji su čarom novine oduševili mnoge duhove. Nisam se pozabavio greškama i falsifikatima na koje sam naišao, već sam se zadržao na tome da prikažem Francuzima šta znači ta romantična škola koju gospođa de Stal toliko hvali i veliča. Pokušao sam da dokažem da je ta knjiga sastavljena od sabranih stihova, kojima tako dobro ume da se služi i Sveti Otac iz Rima, da bi pomoću njih hvatao duše. Od tada, mnogi Francuzi su progledali, pa su čak i najpobožnije uvideli da sam ja u pravu kad im, u jednom nemačkom ogledalu, prikazujem one metode koji se uvlače i u Francusku, a zbog kojih se danas, drskije no ikada, podižu obrijane glave (tj. popovi — pr. pr.) Osim toga hteo sam da prikažem i naličje nemačke filozofije. Otkrio sam bez ikakvog oklevanja tajne ove škole, koje su poznate samo najboljim đacima; to je otkriće mnoge začudilo. Sećam se da mi je Pjer Leru otvoreno govorio kako je on uvek verovao da je nemačka filozofija mistična magla, a da su nemački filozofi neka vrsta proroka koji odišu bogobojažljivošću.

Naravno, Francuzima nisam mogao da pružim detaljna obaveštenja o našim raznolikim sistemima; suviše sam ih voleo i nisam hteo da im dosađujem. Ali ja sam ih upoznao sa idejom vodiljom koja služi kao osnova svim sistemima, a koja ustvari pretstavlja suprotnost svemu onome što zovemo strahom pred bogom.

Nemačka filozofija vodila je u Nemačkoj isto onakav rat protiv hrišćanstva kakav je, u svoje vreme, vodila grčka filozofija protiv antičke mitologije. I ponovo je filozofija triumfovala. U teoriji, današnja religija potpuno je pobeđena. Ona je duhovno mrtva. Ona živi samo još mehanički, kao neka muva bez glave koja nastavlja da leti kao da se ništa nije desilo i kao da ništa ne primećuje.

Koliko će stoleća još ova krupna muva, katolicizam, da otaljava svoj život kako bi govorila kao Kuzen (Kuzen — francuski filozof — idealist Pr. pisca) Ja to ne znam, a uostalom to pitanje i nije važno. Ovde se radi više o našem jadnom protestantizmu, koji je već učinio sve moguće koncesije da bi produžio svoje postojanje; uprkos tome on će morati da umre. Nije mu pomoglo ništa ni to što je svoga boga lišio ljudskog oblika, što mu je postepeno izvukao svu krv, što ga je pretvorio u čist duh koji pretstavlja samo ljubav, pravdu, mudrost i vrlinu.

Sve to nije služilo ničemu i jedan nemački Porfir po imenu Fojerbah što znači »Plameni potok« smatra da su osobine koje se pridaju ovom »čistom duhu« vrlo zabavne, njegova ljubav ne zaslužuje nikakvu pohvalu jer on nije žučan, njegova pravda je jeftina zato što nema utrobe koju bi trebalo hraniti pravdom i nepravdom, njegova mudrost nema veliku vrednost pošto ga čak ni kijavica ne sprečava u razmišljanju, a nije mu teško da bude neporočan jer je bestelesan.

Da, nisu tučeni samo protestantski nacionalisti nego i svi deisti u Nemačkoj, pošto je filozofija ustremila sve svoje katapulte protiv ideje božanstva, kao što sam to prikazao u mojoj knjizi »O Nemačkoj«.

Meni su poneki prebacili da sam zderao zavesu sa nemačkog neba i celom svetu pokazao kako su nestala sva božanstva starih verovanja, kako je preostala samo jedna stara devojka sa olovnim rukama i žalosnim srcem: Nužnost.

Istine, koje sam u svoje vreme izneo, danas su poznate širom sveta. Ono što je nekada izgledalo neverovatno, sada je postalo stvarnost, a koliko se fanatizma ponekput izgovaraju ove antireligiozne ispovesti. Danas imamo i kaluđere ateizma, koji su spremni da živog spale gospodina de Voltera pod izgovorom da je on nepokolebivi deista. Mora da priznam da mi se ova pesma mnogo ne sviđa, ali me ona i ne plaši jer sam se nalazio iza leđa maestra dok je on komponovao!!!

Kada me je [illegible] sve što je stvarno — razumno — taj mi je, sa čuđenjem, odvratim osmehom, rekao: »Sve što je razumno, mora da [illegible]

ZAGREBAČKA OPERA U BEOGRADU

(Nastavak sa prve strane)

Tu operu kao najviši domet stvaranja rano umrlog Lisinskog, treba posmatrati i ocjenjivati u okviru novih i smjelih ideja naših naprednih kulturnih radnika tog vremena. Zar nije karakteristična i velika pojava slobodoljubivost i demokratičnost većine pjesnika, književnika, naučnika jugoslavenskih naroda polovinom XIX vijeka? Njihovo propovjedanje bratstva slavenskih, a posebno jugoslavenskih naroda? Zar nije veličanstven njihov plameni patriotizam, njihova čista ljubav za svoj narod i poštivanje drugih naroda, njihova vjera u »jugoslavensku i slavensku zajednicu u kojoj će svaki narod moći razviti svoje stvaralačke snage, a da se ne odrekne svoje nacionalne individualnosti« (Prešern). Zar nas ne zadivljuje njihova uporna borba riječju i djelom za to da i mali narodi steknu pravo na ravnopravnost u svjetskoj zajednici?

U toj atmosferi i nastaje Lisinskijev »Porin«, »junačka opera« sa mnogo nedostataka i početničkih grešaka. Njen nastanak u zemlji bez ikakve tradicije na području operne umjetnosti, njeno stvaranje od kompozitora početnika, pokazuje visok nivo kulturne svijesti naprednih elemenata iz redova građanstva, koji su u veliko težili za uspostavljanjem što tjesnijeg kontakta sa ostalim jugoslavenskim narodima i vjerovali da će se jednom ostvariti njihovo bratstvo i jedinstvo.

Gotovčev »Ero s onoga svijeta« je djelo neobično zahvalno za scensku realizaciju i time povezanost muzike i scene već ima svoju čvrstu osnovu. Uprkos nekih svojih jeftinih momenata ipak to djelo vedrinom i optimizmom kojima je prožet veći dio muzike ukazuje na jedan od puteva kojim se može poći u traženju našeg narodnog opernog stila. Upravo te osobine Gotovčeve opere istaknute su u zagrebačkoj izvedbi. Veliki interes pobudilo je izvođenje Verdijeve »Aide«, koja je djelovala umjetnički zaokruženo i muzički veoma solidno. Dimenzije ljetne pozornice su vrlo prikladne za scensku realizaciju »Aide«, no možda bi dimenzije kulisa (tj. njihova visina) trebale biti nešto veće na tolikom prostoru. Kod »Aide« se osim toga dosta zapazilo neke akustičke nedostatke ljetne pozornice.

Nenad Lotka

Đurđa Đurđan

(Karikature Kleme Požgaj)

Sjajne i pompezne ili velike dramatske scene gotovo i nisu bile lišene svog pravog djelovanja, ali nježne i psihološki duboke lirske scene koje je Verdi tako majstorski postavio kao kontrast onima prvima, gotovo posvema su se izgubile. U Betovenovom »Fideliu« izvođenom u zgradi Narodnog pozorišta pod ravnanjem M. Saksa, moglo se potpunije ocijeniti solidnu muzičku postavku, i upoznati pravi kvalitet čitavog ansambla Zagrebačke opere i njegovih pojedinih faktora.

U Hristićevoj »Ohridskoj legendi«, nesumnjivo našem najboljem muzičkom scenskom djelu, ostvarene su žive scene sa mnogo temperamenta, a data je i jedna crta epske širine. Upada u oči pozitivna tendenca k aktivizaciji čitavog ansambla. Ne želeći ulaziti u ocjenjivanje izmjena koje su izvršene na račun samog scenarija, smatramo da — ukoliko se kakove izmjene vrše — njima treba prilaziti uvijek sa velikim oprezom. »Bahčisarajski fontan«, balet Asafjeva, u kome muzički nisu dostignuti rezultati ruskih klasika opere i baleta, rješavan je scenski prilično uspješno. U nekim scenama lirskog karaktera čini se da su dimenzije pozornice pretstavljale smetnju za čitavu scensku postavku.

Solisti Zagrebačke opere koje smo čuli na ovom gostovanju većinom su poznati beogradskoj publici. Oni raspolažu gotovo svi odličnim glasovnim materijalom, a među njima se ističu — bilo kao potpuno zaokružene, snažne umjetničke ličnosti: Josip Križaj, Josip Gostić Vilma Nožinić, Marjana Radev, Nada Tončić, bilo kao mlađe snage koji imaju uslova da se razviju u umjetnike velikih razmjera: Dragica Martinis, Drago Bernardić, Vanja Matulić, Tomislav Neralić i drugi. Uz njih su pokazali visoki umjetnički kvalitet prvaci zagrebačkog baleta Ana Roje i Nenad Lotke.

Uspjeh muzičkog djela treba svakako najviše zahvaliti dirigentima Zagrebačke opere u prvom redu Milanu Saksu, zatim Borisu Papandopulu, Jakovu Gotovcu i Mladenu Bašiću. Uspjeh cjelokupnog ostvarenja opernih djela osigurali su režiseri Branko Gavela, Margareta Froman i Ferdinad Roje, koreograf Oskar Harmoš i scenografi Marijan Trepše, Vladimir Žedrinski i Zvonko Agbaba. Kod svega je velik i težak zadatak pao u dio horu i orkestru Zagrebačke opere. Ti ansambli pokazali su mnogo truda i zalaganja za njegovo izvršenje.

Prilikom gostovanja Zagrebačke opere koje je dalo velikom krugu publike glavnog grada naše zemlje mogućnost da može uporeĎivati dostignuća Beogradske i Zagrebačke opere, nameće nam se misao o velikim perspektivama razvoja našeg operskog života, kojeg reprezentiraju ovakvi umjetnički kvaliteti kao što ih ima Zagrebačka i Beogradska opera, a koji (kvaliteti) su u stalnom porastu. Uzevši uz to u obzir i rad čitavog niza vrlo aktivnih stalnih opernih pozorišta po našoj zemlji, vidimo stvaranje novih uslova za razvoj našeg opernog života, uslova koji nam garantuju visoki umjetnički nivo naše buduće centralne opere.

N. H.

Josip Gostić

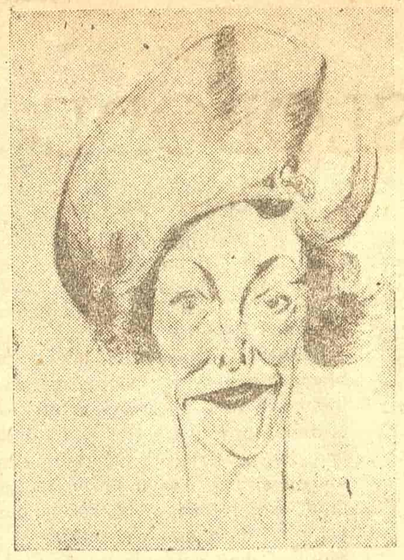

Margarita Froman

Fran Lotka

Ana Roje

(Karikature Kleme Požgaj)

Istorija govori — informbiroovci poriču...

(»Istoriski arhiv Komunističke partije Jugoslavije« tom I knjiga 2; »Borba« 1942—43; izdanje Istorijskog odeljenja CK KPJ, Beograd 1949).

Nikada se ova knjiga neće moći da čita mirno, bez uzbuđenja i rodoljubivog plamena koji će buknuti u svakom poštenom čitaocu, a pogotovu da nas, u eri informbiroovskog nasrtanja i kontrarevolucionarne rabote. Prosta je i vrlo jednostavna istina da kad se danas gledaju dokumenti iz našeg oslobodilačkog rata, naše Narodne revolucije, onda su to zapisane stranice istorije naroda koji je pod rukovodstvom svoje Komunističke partije izvršio zavetnu dužnost svakoga naroda prema sebi i drugim narodima, a to je: borba za slobodu i nezavisnost, borba za novi, bolji, socijalno pravedniji život — borba za revolucionarnu pobedu proletarijata, za socijalističku domovinu. Ti dokumenti, sasvim razumljivo, govore o onome šta se događalo, čime se i kako se rukovodilo, čime je i kako se narodu tumačila nužnost da se bori bez obzira na žrtve, napore i teškoće. Sasvim je druga stvar što za Informbiro i ta, kao i sve druge istine, uopšte nije istina. Ali za nas, za revolucionarnu borbu svih porobljenih i potlačenih naroda, to je ne samo dragocena istina već i ogromno iskustvo, koje nikakve informbiroovske mahinacije ne mogu ni opovrgnuti ni zabraniti, jednostavno zato što to revolucionarne snage sveta ne mogu i neće da dozvole. A već je odavno pust i prazan san Informbiroa da sakrije čitavu jednu revolucionarnu pobedu u »maloj zemlji« Jugoslaviji, da izbriše tu zemlju sa geografskih karata i svojih listova, bolje reći teftera u koje se unosili klevetnici, smerni podanici, laže i paralaže, revizionisti, korov koji je iznenadno izdžikljao u međunarodnom revolucionarnom pokretu, komunističkim partijama i socijalističkim zemljama, korov koji revolucionarni proletarijat neće trpeti na svojoj revolucionarnoj njivi.

Šta istorija potvrđuje, a oni, informbiroovci, ta čudnovata izraslina u međunarodnom radničkom pokretu, poriču?

Prva neprijateljska ofanziva prekinula je izlaženje legalnog partiskog organa »Borbe« čiji sadržaj za 1942 i 1943 godinu reprodukuje ova knjiga. Došle su druga i treća ofanziva u kojima i između kojih je bilo nemoguće stvoriti uslove za njeno ponovno izlaženje. Tek dolaskom u Bosansku Krajinu, jednog od novih, snažnih žarišta borbe, stvoreni su uslovi da se »Borba« ponovo pojavi. Posle dvadeset brojeva njeno dalje izlaženje prekinule su četvrta i peta neprijateljska ofanziva, koje su bile neobično žestoke, krvave i teške, koje su izvršene i na osnovno jezgro Armije, ranjenike i bolesnike i ogromne narodne zbegove, na veoma velikoj teritoriji. Do početka tih novih ofanziva u Jugoslaviji je postojala oslobođena teritorija od 48.000 km što čini jednu petinu ukupne državne teritorije stare Jugoslavije (str. 324 — 325). A posle ofanziva ona je ponovo stvarana i proširivana tamo gde je bila izgubljena.

Do kraja oktobra 1942 godine, u vreme kada je izlazila »Borba« u Bos. Krajini, već su bili stvoreni Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije (str. 291 — 292). Za godišnjicu Velikog oktobra i na samu godišnjicu formirane su divizije i korpusi, predavane brigadne zastave (str. 179, 187, 106—111).

Između treće i četvrte neprijateljske ofanzive naše brigade i divizije vodile su velike ofanzivne operacije na veoma širokoj teritoriji. U Centralnoj Bosni (2 divizije) gde je po dva puta osvajana srednjevekovna tvrĎava Jajce (str. 67. Drugi put je oslobođena uoči Prvog zasedanja AVNOJ-a 25-XI-1942). U Bosanskoj Krajini je na dan godišnjice Oktobarske socijalističke revolucije osvojen Bihać kao »oktobarska čestitka naših partizana sovjetskoj braći« (str. 164). Zatim u Dalmaciji koja, kako je govorio drug Tito (str. 110), gori i gde je četnička kama počela klati, a »Dalmatinci idu u partizanske redove Dalmatinci su već došli u proleterske brigade, Dalmatinci stupaju u udarne brigade, Dalmatinci se dižu u borbu za slobodu i srećniju budućnost svoga naroda«. Ne samo tu, već i u »Hrvatskoj, Slavoniji, Hrvatskom Zagorju, u onoj zemlji za čije se ljude govorilo da nisu sposobni za borbu, ruše se železničke pruge, lete u vazduh skladišta, narod uništava živu snagu ustaša i Nijemaca i diže se da zajedno s drugim narodima Jugoslavije zbaci fašistički režim koji nam je Hitler nametnuo«! (Str. 110). I tako dalje.

Do tada su bile skršene još dve velike neprijateljske ofanzive, druga i treća, a završene su neuspehom ofanzive u Srbiji — u Toplici dve, na Svrljiškim planinama i Kopaoniku jedna. U Sloveniji je krahirala ofanziva u koju je bačeno oko 100.000 Italijana i Nemaca. U Gorskom Kotaru bile su dve, na Kordunu tri, u Baniji dve, u zapadnoj Lici jedna, u Dalmaciji četiri, na Fruškoj Gori dve, u Slavoniji četiri. Sem toga, ne treba zaboraviti veliku ofanzivu na Kozari, u Crnoj Gori i Hercegovini. (Str. 324).

U periodu ponovnog izlaženja »Borbe« i još do izlaženja narodnooslobodilački odbori su postali »prirodni oblik istinski narodne vlasti koji najbolje i jedini odgovara današnjim uslovima i narodnim potrebama« (str. 13)... »Na ovom stupnju narodnooslobodilačke borbe izmenio se pod takvim uslovima (pobede naše oslobodilačke i revolucionarne vojske i otvorena izdaja izbegličke vlade i njene agenture za saradnju sa okupatorom u zemlji — naša napomena) i sam karakter narodnooslobodilačkih odbora kao organa vlasti. Oni se više ne mogu smatrati privremenom vlašću u onom smislu kako je to bilo u ranijoj fazi borbe. Nije više moguć povratak nikakve stare vlasti. Nije više moguće da ljudi ranijih protivnarodnih režima zajašu ponovo narodu na leđa. Nije više moguće da narod svoju sudbinu prepusti ma kome drugom, da svoju vlast, za koju je dao tolike žrtve, ispusti iz ruku. Narod to neće dopustiti« (Moša Pijade, str. 14). Tako govore istorijski dokumenti, a solidarna braća iz Informbiroa godine 1949 izvlače na scenu razne Lazice i Grole, Živkoviće, Šubašiće i druge, sa kojima je nekad, još godine 1944, naša vlada morala praviti nekakve privremene sporazume po savetima i insistiranju iz SSSR-a. Ostali drugari od Tirane pa do Varšave onda nisu bili toliko moćni kao danas, pa da u istu zurlu duvaju.

Međutim, još u oktobru 1942 Tito je, u ime čitavog našeg naroda i svakog borca, rekao za tu emigrantsku vladu i elemente iz kojih se ona formirala, te koje je Informbiro pokušao da izvuče iz naftalina i da im oživi slavu: »Mi je ne priznajemo! Naš narod kuje sam sebi buduću slobodu, buduću sreću. Naš narod će sam naći u svojim redovima rukovodioce koje će staviti da upravljaju ovom zemljom, koja je u ovom teškom momentu, u ovoj teškoj borbi, tako reći jedina među zemljama Evrope, pokazala nečuveno herojstvo i smjelost« (str. 109).

Čitavi narod se držao tih reči kao svoga revolucionarnog i borbenog programa i sproveo ih u delo do kraja — do stvaranja nove socijalističke države. No ta država nije stvorena posle neke »slobode koju je na bajonetima donela Crvena armija«, već u toku same revolucionarne i oslobodilačke borbe. Na čitavoj oslobođenoj teritoriji vršeni su izbori za novu vlast, a oni su tako shvaćeni da »moraju biti jedna ozbiljna, politička borba nove sadržine. Oni treba da budu borba za novo, za lomljenje i poslednjih zaostataka starog, borba za bolju organizaciju pozadine« (str. 318). Na te »najslobodnije izbore koje je ikad narod ove zemlje doživeo« došli su kao glasači i kandidati i žene i omladina od 18 godina (str. 318), jer se radilo »o likvidiranju političke pasivnosti i nekritičnog starog odnosa prema vlasti, odnosa pokorne poslušnosti, koji je tuĎ novoj, pravoj narodnoj vlasti«. (Str. 319). Posao stvaranja, izgradnje, organizacije narodne vlasti i samih izbora, prema dokumentima (str. 319) i stvarnosti vodili su komunisti, članovi KPJ, a tu Partiju je šest godina kasnije (1948 godine) CK SKP(b) proglasio ilegalnom i za taj »greh« optužio CK KPJ i druga Tita. Ta Partija je godine 1942, pre prelomne bitke kod Staljingrada, u svome organu učila narod, sve članove Partije, SKOJ-a Fronta i organe narodne vlasti otvorenoj i jasnoj kritici i poznavanju svojih prava i dostojanstva: »Otvorena i jasna kritika samo će pomoći odboru da savlada svoje nedostatke. Zastrašivanje naroda da ne sme na skupovima, pred odborom da kaže šta želi, šta misli, šta mu je krivo, to je posao neprijatelja, koji na taj način razaraju i narodnu vlast i rovare protiv narodnog jedinstva. Mnogo političkog smisla moraju pokazati komunisti da pravilnim vaspitnim postupcima razviju u narodu smisao za zdravu kritiku, za upravljanje i uređivanje života u svome selu ili gradu, sutra u čitavoj državi (str. 319. U originalu nepodvučeno). Tu i takvu demokratiju kovali su komunisti u Jugoslaviji u toku revolucionarne borbe. Takvom odnosu prema kritici — otvorenom i jasnom — učila je KPJ čitav narod u jeku ratnih bura i tegoba, onda kada se o ovim pitanjima nije ni slutilo, a još manje govorilo u drugim današnjim zemljama nove demokratije. A godine 1948 CK SKP(b) je izmislio »činjenicu« da u Komunističkoj partiji Jugoslavije koja je ovako učila i postupala i postupa nema slobode kritike i samokritike i da u njoj vlada »turski režim«.

Godine 1942 na oslobođenoj teritoriji održan je kongres omladine Jugoslavije, (str. 337), lekara (str. 10), Zemaljska konferencija Antifašističkog fronta žena (str. 271—275). Na Kongres omladine, na primer, došlo je na oslobođenu teritoriju 365 delegata iz svih krajeva zemlje, probijajući se kroz zasede okupatora i izdajnika (str. 337). A danas su Judinovi senzali izmislili i uporno brbljaju da su ogromna socijalistička radilišta naše omladine nekakvi koncentracioni logori.

U Bihaću je 26 i 27 novembra 1942 održana osnivačka skupština novog političkog pretstavništva naroda Jugoslavije, AVNOJ-a (str. 251), a CK SKP(b) je izmislio »činjenicu« da je narodnooslobodilački pokret godine 1944 ,posle slomljenih svih sedam neprijateljskih ofanziva »preživljavao tešku krizu«, iako je dobro poznato da su tada postojali AVNOJ kao vrhovno zakonodavno i izvršno telo i Nacionalni komitet narodnog oslobođenja kao privremena vlada.

Godine 1948 je CK SKP(b), a sa njim i svi ostali informbiroovci, porekao istinu koju je pod pritiskom činjenica — naše beskompromisne borbe i postignutih uspeha —govorio radio Moskva oktobra 1942 godine: »Najveći deo ratnog tereta u Evropi, tj. devet desetina podnose Rusi a jedan dobar deo one poslednje desetine snašaju partizani male Jugoslavije. Osovina je morala da odvoji nekoliko desetina svojih divizija za Jugoslaviju, iako su im one bile neophodno potrebne za Istočni front. Od Slovena Rusi i Jugosloveni dali su najveće žrtve u borbi protiv fašizma... Rusi i Jugosloveni jedni druge uzajamno pomažu, bore se rame uz rame i biju boj za napredak čitavog čovečanstva... Danas sovjetski narodi sa Srbima, Slovencima i Hrvatima stoje na braniku napretka čovečanstva«... (Str. 104). A danas delovi tih naroda koji su kroz takvu borbu stvorili svoju socijalističku domovinu i grade je nečuvenim tempom, služe kao moneta za potkusurivanje dolarskih računa, a svi zajedno za neprijateljske i kontrarevolucionarne napade pod pokroviteljstvom i inicijativom zvaničnih krugova SSSR-a.

Za nepoštene račune Informbiroa, za nesocijalističke odnose prema socijalističkoj zemlji, za spas duše »sovjetskih patriota« belogardejaca, za samoživce, trgovačke računice, za odbranu svoga »prestiža« ugroženog sopstvenim nepravilnim i nečovečnim stavovima i postupcima — rukovodeći organi iz zemalja i partija Informbiroa bacili su pod noge sve ove istorijske istine i činjenice, pogazili krv prolivenu za revolucionarne pobede i tekovine. Oni su pogazili, ali može li se od naroda njihovih zemalja i revolucionarnih snaga u svetu sakriti šilo u vreći — istina o dosledno i nepokolebljivo revolucionarnom stavu naše Partije i čitavog naroda od prvog ispaljenog hica, pa do potpune pobede socijalizma u Jugoslaviji? Kao što niko nije mogao progutati i izbrisati naše pobede u oslobodilačkoj i revolucionarnoj borbi u kojoj smo se baš u najtežim danima (1941—1942) »održali bez ičije pomoći« (Tito, str. 111), tako ne može ni pomračiti slavu niti prikriti socijalističke radne pobede naših rudara iz Breze. Kaknja itd., sakriti svetlost naših centrala, ugušiti sirene naših fabrika i huku motora na našim kolektivnim, zadružnim dobrima.

Listajući sada istorijske dokumente koji pokazuju put koji je prošla naša Partija, i pod njenim rukovodstvom naša zemlja, od početka revolucionarne borbe pa do danas, svaki čovek može lepo videti šta su uradili neustrašivi ljudi, goloruki, nesebični i nerazmetljivi, ljudi koji su shvatili da je to jedini put kojim mogu i moraju ići i na kome ne zaziru ni od kakvih prepreka i teškoća, ljudi koji sa ponosom izvršavaju svoju čovečansku, revolucionarnu dužnost. Istovremeno svaka stranica tih dokumenata govori sa kakvim žarom i čvrstinom treba čuvati i braniti tekovine takve borbe, sa kakvim poletom treba voditi borbu za što jače i brže razvijanje naše socijalističke izgradnje, ispisivanje daljih slavnih stranica u našoj istoriji. A naši ljudi, kako to istorija nedvosmisleno pokazuje, naučili su da to rade bez razmetljivosti i šuplje hvalisavosti, ali sa ponosom stvaralaca, sa ponosom borca za pravednu i istinitu stvar. Informbirovci sve to poriču, a šta će golo poricanje? Zar se istorijski zakoni, društveni razvitak i revolucionarni pokret i borba mogu poricanjem ukinuti! Uvek je tako bilo da ko pod kola skače njega i gazi.

Dragi MILENKOVIĆ

U RUDNIKU BIVŠEG SEOSKOG GAZDE

(Nastavak sa treće strane)

dali grafikon za proizvodnju: mali vagonet uglja, pa dvaput, pa triput veći i tako sam u času pojmila koliko puta se proizvodnja rudnika povećala.

Iako nisam pitala da li je plan za ovu godinu izvršen — i bez pitanja sam znala, mogla znati, da je i premašen, direktoru je bilo milo da mi kaže da su radovi za prvo polugodište završeni dvadeset i dva dana pre roka, a da je 29 novembra datum kad će godišnji plan biti ispunjen.

— Kako i ne bi, dodao je. Imamo višestruke udarnike kao što je rudar Pavle Zdravković i Boža Lončar, obojica nagrađeni ordenom rada. Zatim naš sistem rada je brigadni, takmičarski. Kod nas se uvek vrše pretsmenska savetovanja pravilno nagrađujemo radnike, dobro su obezbeđeni imaju dorbu ishranu, dobar stan. Vršimo pravilnu agitaciju.

Složila sam se sa svojim sabesednikom: kad se sve radi kako treba, rad mora napredovati i radovati čoveka. I direktor je bio ponosan i radostan dok je sve ovo izlagao. Istu takvu radost i ponos sam primetila maločas na licu radnika i inženjera koji su vozom kraj mene prošli; u rečima vratara koga sam prvo u dvorištu srela.

Na zidovima kuća, po ogradama, lukovima ulaza, bila sam primetila čim sam stigla imena brigada koje su se takmičile sa jelašničkim i upitam kako su iz te borbe izlazili jelašničani.

— Gotovo uvek kao pobednici, mada su brigade s kojima su se takmičili bile čuvene, gotovo u jedan glas se pohvališe i direktorova žena i on, opet sa istim ponosom i radošću.

Već se gotovo bilo smrklo, a još nisam bila čula sve što je imalo važno da se kaže. Počeli smo razgovarati zato skačući s predmeta na predmet. Čas sam pitala kako se zove crvena reka, kraj koje sam došla, čas koja nas planina odvaja od Niševske kotline, čas imaju li deca radnička zabavišta i obdaništa, čas opet o radu u školama, o rudničkoj železari, o istoriji rudnika.

Direktor je kao i u početku odgovarao rado:

— Jelašnički rudnik je pre rata bio privatna svojina; pripadao je nekom bogatom seljaku. Tada se ugalj do stanice prevozio volovskim kolima. Od oslobođenja rudnik pripada narodu, a tada je stekao i svoju železnicu.

— Naša železnica, dodade njegova žena ide opet večeras prema Nišu posle deset časova, ako hoćete, možete se njome vratiti.

Trenutno mi je prijatnije bilo da se vratim sredstvom primitivnijim i od volovskih kola — nogu pred nogu, kako kažu u narodu. Sa nastavnicima škole sam se rastala u pravom prijateljstvu. Uvek, valjda, biva tako kad se ljudi upoznadu u razgovoru o stvarima koje vole i kojima se ponose.

BIBLIOGRAFIJA

Mate Beretin: **Tri novele** (Lekcija iz vjeronauka, Majka Aneta, Na mostu). »Biblioteka izabranih pripovijetki«, izdanje »Novog pokolenja«, Zagreb, 1949 godine, 47 strana, cena 10 dinara

Edvard Kardelj: **Zadaci naše politike na selu.** Referat na II Plenumu CK KPJ. Izdanje »Naprijed«, Zagreb 1949, 39 strana, latinicom, cena 5,50 din.

Milentije Popović: **O ekonomskim odnosima između socijalističkih država.** Izdanje »Kulture«, Zagreb 1949, 75 strana, latinicom, cena 12,50 dinara.

Redakcioni odbor

Jovan Popović, Čedomir Minderović, Mazijan Jurković, Ivan Potrč, Vjekoslav Kaleb, Isak Samokovlija, Janko Đonović, i Dmitar Mitrev

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE

Za nišu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara

Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara

Rukopisi se ne vraćaju.

Broj čekovnog računa 1—9360378

Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Dečanska 31.

stvarno!« On se živahno okrenu, ali se ubrzo smirio pošto nas je čuo samo Anri Ber. Tek docnije sam razumeo pravi smisao i, najzad, takođe shvatio i razlog zašto je on u svojoj istoriji filozofije napisao: »Hrišćanstvo ne pretsavlja više napredak zato što nas ono uči da je njegov bog smrtan, dok su paganski bogovi besmrtni«. Kakav je to napredak ako bog nikada nije postojao?

Sa padom stare verske doktrine is korenjen je i ceo drevni moral, ali Nemci će se njega još dugo držati. To je isto kao kod nekih žena koje su sve do svoje četrdesete godine ostale neporočne, a posle toga misle da ne treba više imati ovako lepe predrasude, i pored toga što su njihova načela postala još strožija. Nestajanje verovanja u boga ima ne samo moralni nego i politički značaj. Mase ne podnose više tako strpljivo ovozemaljske patnje, već zahtevaju potpunu sreću još dok žive na zemlji. Prirodna posledica ove promene koncepcije o svetu jeste komunizam, koji se širi u celoj Nemačkoj.

Sasvim je razumljivo da proletarijat, koji se bori protivu postojećeg reda stvari, ima vođe naprednog duha i filozofe visoke škole. Ovi poslednji prelaze sa doktrine na akciju, što je i krajnji cilj svake misli, i formulišu svoj program.

O čemu se radi? Odavno sam o tome sanjao i ovako o tome pisao: »Mi nećemo više da budemo ni sankiloti, ni skromni građani; mi ne želimo više da imamo nalickane pretsednike; mi uvodimo božansku demokratiju: svi smo sveti, svi smo uzvišeni, svi smo veličanstveni«.

Vi zahtevate jednostavna odela, trezvene običaje, mlaka uživanja.

Nasuprot tome mi tražimo, nektar, ambroziju, purpurni plašt, retke mirise, raskoš, uživanja, dražesne igre nimfa, muziku i komediju.

Ove reči možete naći u mojoj knjizi »O Nemačkoj«, u kojoj sam pretskazao da će se nemačka politička revolucija roditi iz one filozofije, čiji je sistem tako često oglašavan kao isključivo sholastički.

Ali, uzalud sam proricao! Ja sam video kako se seju zmajski zubi i kako iz njih niču oklopnici koji ispunjavaju svet zvekom svoga oružja, a koji će se, nažalost, uskoro međusobom podaviti. Otkad se ta knjiga pojavila ja ništa nisam napisao o Nemačkoj. Što danas prekidam svoje ćutanje, ne činim to da bih udovoljio srcu već da udovoljim upornim željama prijatelja. Oni su se češće od mene bunili protivu volšebnog neznanja o razvoju nemačkog duha, koje vlada u ovoj zemlji; to neznanje je sa mnogo uspeha iskorišćavano od strane naših neprijatelja. Kad kažem »naši neprijatelji«, ja pod tim ne podrazumevam one bedne kreature koje trče iz jedne novinske redakcije u drugu, nudeći neke apsurdne klevete, a sa sobom vuku sumnjive patriote koji su u stvari potpaljivači. Ovi ljudi ne mogu dugo da nam škode, jer su suviše glupi. Oni mogu samo postići da Francuzi posumnjaju u to da su Nemci pronašli barut.

Istinski opasni neprijatelji su dvorjani evropske aristokratije, koji se raznoliko prerušavaju, a često i u žensko odeći idu našim stopama da bi sabotirali naše nastojanje da upoznamo svet sa istinom. Ljudi Slobode, koji su mogli u svojoj domovini da izbegnu tamnice, tajanstveni atentat, ili neko obično naređenje za hapšenje koji su na svojim putovanjima tako neobezbeđeni i sputani, neće ovde, u Francuskoj, naći svoj mir; a oni, koji se ne mogu fizički osakatiti, naći će svakodnevno svoje ime uprljano i oklevetano.